

Araştırma Makalesi/ Research Article

19. Yüzyıldan Günümüze Torbalı'nın Köyleri İle Sınırlarında Meydana Gelen İdari Değişiklikler

Yasin Kayış*

(ORCID: 0000-0003-3887-9156)

Makale Gönderim Tarihi
20.08.2023

Makale Kabul Tarihi
19.10.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Kayış, Y., "19. Yüzyıldan Günümüze Torbalı'nın Köyleri İle Sınırlarında Meydana Gelen İdari Değişiklikler", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/ Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan: 2871-2920.

APA: Kayış, Y. (2023). 19.Yüzyıldan Günümüze Torbalı'nın Köyleri İle Sınırlarında Meydana Gelen İdari Değişiklikler. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan), 2871-2920.

Öz

Günümüzde nüfus bakımından İzmir'in Küçük Menderes havzasındaki en büyük ilçesi olan Torbalı, antik dönemler bir kenara bırakıldığı takdirde, yaklaşık yüz altmış yıllık bir kentleşme tarihine sahiptir. 1860 yılında İzmir-Torbalı arasında işletmeye açılan demiryolu hattı, o zamana kadar küçük bir köyden ibaret olan Torbalı'nın önemini artırmış ve kentleşme sürecini başlatmıştır. 19.yüzyıla kadar Torbalı'nın bulunduğu alana adını veren Kızılhisar ve Tiryanda adındaki yerleşimler ise zamanla hem idari hem de beşeri önemlerini yitirmiş, zamana yenik düşmüştür.

Osmanlı Devleti döneminde nahiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında da ilçe statüsüne kavuşan Torbalı'nın idari sınırları yüz altmış yıl içerisinde pek çok kez değişikliğe uğramıştır. 20.yy boyunca kent merkezinin yeri ve idari sınırları

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye, ykayis@hotmail.com.
PhD., Ministry of National Education, Turkey.

değişmiş, Torbalı'dan ayrılan ve Torbalı'ya bağlanan köyler olmuş, dağılan köyler de idari birim olmaktan çıkarken yeni köyler kurulmuştur.

Torbalı'nın idari taksimatındaki değişimi üzerine odaklanan bu çalışma, aynı zamanda İzmir'in günümüzdeki beş ilçesinin tarihiyle de ilişkilidir. Çünkü Torbalı ile Menderes, Kemalpaşa, Buca, Bayındır ve Tire ilçeleri arasında sınır değişiklikleri gerçekleşmiş, dolayısıyla bu idari değişiklikler diğer beş ilçeyi de etkilemiştir.

Arşiv belgelerinin yanı sıra salnâmeler, istatistik yıllıkları ve il yıllıklarının başlıca kaynak olarak kullanıldığı bu çalışmada kaynaklar eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Ayrıca idari taksimat değişikliklerini göz önüne almadan yapılacak istatistiki karşılaştırmaların araştırmacıları yanlış sonuçlara yönlendirebileceği üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Toponimi, İdari Taksimat, Köy, İzmir, Torbalı

Administrative Changes in Torbalı's Villages and Borders from the 19th Century to the Present

Abstract

Torbalı, which is the largest town in İzmir's Küçük Menderes basin has a history of approximately one hundred and sixty years if ancient times are excluded. The railway line, which opened between İzmir and Torbalı in 1860, increased the importance of Torbalı, which had previously been a small village, and the urbanization process began. The settlements named Kızılhisar and Tiryanda, which were named to the area where Torbalı was located until the 19th century lost both their administrative and human importance over time and were defeated by time.

Torbalı's administrative borders, which gained the status of a township during the Ottoman Empire period and district during the early years of the republic, have changed dramatically over the last 160 years. The location and administrative boundaries of the city center changed throughout the 20th century; there were some villages left Torbalı and were connected to Torbalı, and the dispersed villages ceased to be administrative units.

This study, which focuses on the change in Torbalı's administrative division, is also related to the history of five other districts of İzmir today. Because border changes took place between Torbalı and Menderes, Kemalpaşa, Buca, Bayındır, and Tire districts, and village shopping occurred as a result of the administrative changes.

Yearbooks, statistical annuals, and provincial annuals were used as primary sources, in addition to archival documents, and the sources were critically evaluated. It is also emphasized that statistical comparisons without taking into account the changes in administrative divisions, may lead researchers to incorrect conclusions.

Keywords: Toponomy, Administrative Division, Village, İzmir, Torbalı

Giriş

Torbalı çevresinde insan yerleşmelerine dair bulgular Neolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Yöredeki ilk kentsel yerleşme ise Arzawa Krallığı zamanındaki Puranda'dır.¹ Eski Tunç ve Demir çağlarından itibaren ise Metropolis kenti oluşmaya başlamış ve küçük bir yer değişikliğinin ardından kentin gelişim süreci özellikle Hellenistik Dönem'de hızlanmıştır. Roma İmparatorluğu döneminde Metropolis küçük ama Hellenistik uygarlığı en iyi yansıtan kentlerden biri haline gelmiştir.² Bizans döneminde bir piskoposluk merkezi olan Metropolis dini önemini Bizans hâkimiyetinin sonuna kadar sürdürmüştür. Türkler'in Anadolu'ya girişi Metropolis'in stratejik konumunu ön plana çıkarmıştır. Kentteki Bizans Kalesi de büyük olasılıkla bu dönemde yapılmış ya da büyük bir onarım geçirmiştir. Yörede Türk egemenliğinin başlamasıyla keşişler buradan ayrılmış, manastırlar da yağma edilmiştir. Metropolis çevresinde Aydınoğulları'na ait herhangi bir yapı izine rastlanmasa da bu beyliğe ait sikkelerin bulunmuş olması, Metropolis Kalesi'nin bir süre daha kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir.³ İzmir ve çevresi 1426 yılından itibaren kalıcı olarak Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir.⁴ Bu gelişmenin ardından Bizans Dönemi'nden kalma Metropolis Kalesi'nin Kızılhisar olarak adlandırıldığı, askeri işlevini yitirdiği ve zamanla yerleşim özelliğini de büyük oranda kaybettiği anlaşılmaktadır.⁵

¹ Serdar Aybek, Aygün Ekin Meriç, Ali Kazım Öz, *İonia'da Bir Ana Tanrıça Kenti-Metropolis*, İstanbul, 2009, s.116-123; Kaplancık yakınındaki bir tepede yer alan Puranda'da günümüzde insan yerleşimi yoktur.

² Recep Meriç, *Metropolis- Ana Tanrıça Kenti*, İstanbul, 2003, s. 47-51.

³ A.g.e., s. 76-79; Aybek, Meriç, Öz, *a.g.e.*, s. 59-63 , 170.

⁴ Tuncer Baykara, *İzmir Şehri ve Tarihi*, İzmir, 2001, s. 94- 106.

⁵ Aybek, Meriç, Öz, *a.g.e.*, s. 62-64.

Osmanlı Devleti Hâkimiyetine Girişinden Sultan II. Abdülhamid Dönemi'ne Kadar Torbalı Coğrafyasının İdarî Durumu

İzmir Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçtikten sonra Aydın sancağına bağlı bir kaza haline getirilmiştir. Her ne kadar 15 ve 16.yy'lardaki tahrir kayıtlarında İzmir kazası nahiye ayrımı yapılmadan yazılmış olsa da kayıtların tutulma biçimi nahiye ayrımı bulunduğunu göstermektedir.⁶ Mübahat Kütükoğlu'na göre 16. asırda İzmir şehrinin güneyindeki Cumaovası ile birlikte Diryanda'nın⁷ da birer nahiye merkezi olduklarına şüphe yoktur. Nitekim günümüzdeki Torbalı ilçesinin sınırları içerisinde olduğu bilinen Diryanda 1528 tarihli tahrir defterinde nahiye olarak kaydedilmişti. Köyleri de günümüzdeki İzmir-Torbalı yolunun doğu taraflarındaydı. Söz konusu defterde Kırıklı, Büyük Tahtalu, Küçük Tahtalu, Kemrenlü, Ovacık-ı Kebir, Ovacık-ı Sagir, Diryanda, Karahalil, Kayaş, Emirdoğan bu nahiyeye bağlı köylerdi.⁸

Diryanda'nın nahiye statüsünün net olduğu yıllarda tutulan *1530 Tarihli Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri*'nde Torbalı coğrafyasında olduğu kesin olarak bilinen başka köylerin adları da yer almaktadır. Bu köylerden Çengele'de (Ormanköy) 23 hane, Dirmillü'de (Dirmil) 15 hane, Teymurcilü'de (Demirciköy) 73 hane, Akça Meşhed'de (Şehitler) 46 hane, Hortuna (Yazıbaşı) ve Torbacı'da 32 hane, Çapar'da (Çapak) 16 hane, Kayaş'ta (Pancar) 41 hane, Kızılca'da (Dağkızılca) 23 hane, Bozköy'de 48 hane, Deryanda'da (Tiryanda/ Triyanda) 28 hane, Yaylayakası'nda 12 hane, Dereköy'de 13 hane, Gökyaka'da da 66 hane kayıt altına alınmıştır.⁹ Aynı defterde Torbalı coğrafyasındaki pek çok yerleşimin "karye"(köy) olarak adlandırılmasına karşın, Ayasuluğ kazasına bağlı bir yerleşimin "Nefs-i Kızılhisar" şeklinde yazılmış olması

⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadî Yapısı*, İzmir, 2000, s. 55-56.

⁷ Çeşitli kaynaklarda Trianda, Triakonta, Tiryanda, Triyanda, Deryanda, Diryanda, Drianda vb. şekillerde geçen bu yerin konumu ve adının kökeni hakkında bkz. W.M.Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Paktaş), İstanbul, 1960, s. 179; Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, 1993, s. 799; Kütükoğlu, a.g.e., s. 60-61.

⁸ A.g.e., s. 55-56, 70-72.

⁹ Muhammed Yazıcı, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesinde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılım*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2002, s. 20, 182-213; Necat Çetin, "1530 Yılı Anadolu Muhasebe Defteri'ne Göre Torbalı Çukurundaki Köyler", *Büyük Torbalı*, 14 Mart 2009.

Kızılhisar'ın yöredeki köylerin merkezi konumunda olduğunun göstergesidir. Ama anlaşılan 71 hane 9 mücerred (bekâr) ve 1 imamın kayıtlı olduğu Kızılhisar¹⁰ yüzyıllar önce aynı mevkide var olan Metropolis kentiyle kıyaslanamayacak kadar küçük bir yerleşimdi. Yine de 16. yüzyılın ilk yarısında Torbalı coğrafyasında Diryanda ile birlikte idari açıdan öneme sahip iki yerleşimden biriydi.

1671'de İzmir ve çevresini ziyaret eden Evliya Çelebi günümüzdeki Torbalı ilçesinin kapsadığı alanda kırk köyden oluşan “Kızılhisar Şehri”nden söz etmiş olsa da fazla detay vermemiş, Torbalı adıyla bir yerleşimden de bahsetmemiştir.¹¹ Ancak ondan birkaç yıl sonra aynı coğrafyadan geçen batılı çağdaşları “Torbalı köyü”nü kayda geçirmiştir. 1675'te İzmir'den Efes'e gitmekte olan Jakob Spon, Metropolis'in bulunduğu mevkiden bakıldığında “Tourbale” (Torbalı) adındaki bir köyün görüldüğünü notları arasına almıştır.¹² Spon'dan 27 yıl sonra karayoluyla Efes'ten İzmir'e giden Joseph de Tournefort ise Torbalı'da gecelediğini kaydetmiştir.¹³

19.yy'ın ilk yarısına kadar Torbalı'nın köy statüsünde bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1822 tarihli bir belgeye göre Torbalı hâlâ “Kızılhisar kazasının köyü” durumundaydı.¹⁴ 1831 yılı nüfus sayımına ilişkin belgelere göre de günümüzdeki Torbalı ilçe sınırları içerisinde Kızılhisar ve Tiryanda/Triyanda adıyla İzmir'e bağlı iki kaza bulunuyordu.¹⁵ 1857 (H.1273) tarihli Osmanlı Devlet Salnâmesi'nde Kızılhisar ile Torbalı adı birlikte zikredilmiş ve “Kızılhisar nam-ı diğer Torbalı”nın Aydın eyaletinin Sığla livasına bağlı olduğu belirtilmiştir.¹⁶ 1867 (H. 1283) Devlet Salnâmesi'nde ise “Sığla livası”nın adı “İzmir livası”na dönüşmüş, “Kızılhisar nam-ı diğer Torbalı” da İzmir livasına

¹⁰ Yazıcı, a.g.t., s.193.

¹¹ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Cilt: VIII, İstanbul, 1985, s. 548.

¹² İlhan Pınar, *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir-Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir(1608-1918)*, İzmir, 2001, s. 22.

¹³ Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, Editör: Stefanos Yerasimos, İstanbul, 2013, s. 258.

¹⁴ Belgede Rum fesadından dolayı haberleşmenin artması sebebiyle “Kızılhisar Kazasına bağlı Torbalı karyesi”nde de bir menzilhane kurulması istenmektedir: BOA, C. NF./6-272, H. 21 Rebiyülevvel 1238 (M. 6 Aralık 1822).

¹⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı-1831*, Ankara, 1943, s. 15,134-136, 138, 140, 207.

¹⁶ *Osmanlı Devlet Salnâmesi-1273* [M. 1857], s. 94.

bağlı 14 kazadan biri olarak Osmanlı Devlet Salnâmesi'nde yer almıştır.¹⁷ 1868 (H.1285) yılından sonra ise “Kızılhisar nam-ı diğer Torbalı” kaza statüsünden çıkarılarak, nahiyeye dönüştürülmüştür.¹⁸

Sultan II. Abdülhamit Döneminde Torbalı Nahiyesi

“Bir kaç köyün toplanmasıyla meydana gelen yerleşme” ya da “köyler topluluğu” şeklinde tanımlanan¹⁹ nahiyelerin kazalara bağlı olacağı 1864 tarihli Vilâyet Nizâmnamesi'nde yer almış ancak nahiyelerin idare şeklini düzenleyen ve onları taşra idaresinin bir parçası haline getiren 1871 tarihli Vilâyet Nizâmnamesi olmuştu.²⁰ 1876 yılında aynı doğrultuda bir de “Navâhî Nizâmnamesi” çıkarılmıştı.²¹ Bu yasal düzenlemelerin ardından yayınlanan 1879 tarihli ilk Aydın Vilâyeti Salnâmesinde Kızılhisar adı yer almamış, artık Torbalı adı Kızılhisar'ın yerine kullanılmaya başlanmıştır. Aynı salnamede nahiyenin adı “*Maa Torbalı Tiryanda*” olarak yer almıştır.²² 1890'ların ilk yarısına kadar nahiyeye adı salnâmelerde kimi zaman “*Ma Torbalı Tiryanda*”, kimi zaman “*Tiryanda Nahiyesi*”, kimi zaman da “*Torbalı Nahiyesi*” olarak geçmiştir.²³ taşra teşkilatının yeniden yapılanma

¹⁷ Osmanlı Devlet Salnâmesi-1283 [M. 1867], s.163.

¹⁸ Serap Tabak, “Salnâmelere Göre XIX. Yüzyıl'da Torbalı”, *Küçük Menderes Araştırmaları-Makaleler*, 1 (Ekim 2010), s. 84.

¹⁹ İlber Ortaylı, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, İstanbul, 1985, s. 93; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, İstanbul, 1951., s.642.

²⁰ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 93; Mustafa Gençoğlu, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), s. 36, 44-46; 1871 Nizâmnamesinin tam transkripti için bkz. Mehmet Seyitdanlıoğlu, “1871 Vilâyet Nizamnamesi ve Getirdikleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, V/5 (Eylül 1996), s. 89-103 ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, “1871 Vilâyet Nizamnamesi ve Getirdikleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, V/6 (Kasım 1996), s. 89-99.

²¹ İlber Ortaylı, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: I, s. 238-239.

²² *Aydın Vilayeti Salnâmesi*-H. 1296 [M.1879], s. 80; Tiryanda ve idari yapıdaki konumu için bkz. Yasin Kayış, *Aydın Vilayeti Salnâmeleri'nde Torbalı ve Sultan II. Abdülhamid'in Hayır Eserleri*, İzmir, 2012, s. 31-34, 53-55.

²³ Örnek olarak bkz. *Aydın Vilayeti Salnâmesi*-H. 1297 [M.1880], s. 92; *Aydın Vilayeti Salnâmesi*-H. 1302, R. 1300 [M.1885], s. 120, 269; *Aydın Vilayeti Salnâmesi*-R. 1304 [M.1888], s.307; *Aydın Vilayeti Salnâmesi*-H. 1308, R. 1307 [M.1891], Cilt: I, s.129; *Aydın Vilayeti Salnâmesi*-H. 1308, R. 1307 [M.1891], Cilt: II, s.461-462.

sürecinde olduğu söz konusu yıllarda “*Maa Torbalı Tiryanda*” nahiyesinin bağlı olduğu üst idari birim değişse de nahije statüsü değişmemiştir. Bir süre Kuşadası'na bağlı olan “*Maa Torbalı Tiryanda*” sonradan bağımsız nahije olmuş, 1891 yılında da doğrudan İzmir'e bağlanmış ve bu statüsünü Sultan II. Abdülhamid Dönemi boyunca korumuştur.²⁴

İdari statüsü 15. yüzyıla kadar uzanan ve 1890'larda nahije adına ortaklık eden Tiryanda, Torbalı köyünün kuzeyinde yer alan bir köydü. Tiryanda istasyonu, İzmir'den gelen trenlerin Torbalı istasyonundan 5,3 km. önceki durağıydı.²⁵ Köyün bulunduğu nokta ise istasyondan yaklaşık 4,5 km. kuzeydeydi.²⁶ Tiryanda 1891 yılında 21 haneli 150 nüfuslu küçük bir köy olsa da eskiden beri süre gelen idari statüsünü henüz kaybetmemişti. En azından isim olarak nahije yönetiminin bir parçasıydı ve hâlâ bazı köylerin merkezi durumundaydı.

1893'e kadar kayıtlarda “*Ma Torbalı Tiryanda*” olarak geçen nahiyenin adı 1894'ten itibaren -istisnalar haricinde- “*Torbalı Nahiyesi*” olarak kullanılmaya başlanmıştır. “*Ma Torbalı Tiryanda*” nahiyesi iki nahiyenin birleşiminden oluşuyor, tek bir nahije müdürü ve nahije meclisi tarafından yönetiliyordu.²⁷ Bu nahije ve bağlı köyler şu şekildeydi:

1891 Yılında Torbalı Nahiyesi ²⁸					
Köyün Adı	Nüfus	Hane	Köyün Adı	Nüfus	Hane
Torbalı Merkez	534	114	Arslanlar	406	67
Fetrek[Vişneli]	404	66	Eğerci	177	29
Dağkızılca	371	60	Çaybaşı	329	60
Çakırbeyli	236	38	Sepetciler	61	35
Saibler	139	16	Arabacı[Pamukyazı]	158	38
Bozbeyi [Bozköy]	106	20	Tepeköy	207	48
Karakuyu	433	59	Yeniköy	116	26
Dirmil	196	36	Yayla	95	20

²⁴ Kayış, *a.g.e.*, s. 54.

²⁵ *A.g.e.*, s. 31-32.

²⁶ Ramsay, *a.g.e.*, s. 179

²⁷ Kayış, *a.g.e.*, s. 57-58.

²⁸ *Aydın Vilayeti Salnâmesi*-H. 1308, R. 1307, Cilt II [M.1891], s.461.

Düğerlik	110	14	Hamidiye[Özbey]	151	24
Kartal Tepesi	182	26	Ahmedli	100	17
Çakallar[Çamlıca]	161	22	Mersinli	206	31
Aritaş	119	20	---	---	---

1891 Yılında Torbalı'ya Bağlı Tiryanda Nahiyesi ²⁹					
Köyün Adı	Nüfus	Hane	Köyün Adı	Nüfus	Hane
Hortuna[Yazıbaşı]	438	92	Kuşcuburnu	89	16
Tiryanda	150	21	Çapak	408	71
Dağtekke	127	20	Yoğurtcular	147	32
Helvacı	216	31	Ayrancılar	135	21
Çengele[Ormanköy]	197	25	Demirci	276	50
Karakızlar	358	57	Karacaagaç	170	30
Karaot Köyü	145	24	Tahtalı [Kaynaklar]	273	48
Sinek	181	30	Corlu	230	19
Cumalı	210	31	Kırklar	161	27
Gökyaka	158	20	Doğancılar	146	23
Dere	285	54	Bilamebaşı [Belenbaşı]	421	46
Kayas[Pancar]	141	23	---	---	---

Bu bilgiler ışığında 1893 yılına kadar adı “*Ma Torbalı Tiryanda*” olan ve sonrasında da Torbalı olarak geçen nahiyenin sınırlarının büyük oranda günümüz Torbalı ilçesinin sınırlarıyla örtüştüğü anlaşılmaktadır. Ancak Cumhuriyet Dönemi’nde Kemalpaşa’ya ve Buca’ya bağlanan bazı köylerin de 19.yy sonu itibariyle bu nahiyeye bağlı olduğu görülmektedir. Ayrıca dikkat çeken bir başka unsur 1891 yılı itibariyle bu nahiyeye bağlı olan Kartal Tepesi, Mersinli, Yayla [Yaylayakası], Tiryanda ve Aritaş köylerinin sonradan dağılarak ve günümüze ulaşamamış olmasıdır. Bunlardan ilk üçünün adı 1891 yılından sonraki hiçbir Aydın Vilâyeti salnâmesinde yer almamıştır. Bu da söz konusu köylerin daha 19.yy sona ermeden dağıldığının göstergesidir.³⁰

²⁹ *Aydın Vilayeti Salnâmesi*-H. 1308, R. 1307, Cilt II [M.1891], s.462.

³⁰ Kayış, *a.g.e.*, s. 70.

1908 yılında Torbalı nahiyesine bağlı 43 köy bulunuyordu. Artık nahiye merkezi özelliğini yitirmiş olan Tiryanda da bu köylerden biriydi.³¹ 1894-1908 yılları arasındaki Aydın Vilâyeti salnâmeleri incelendiğinde idari sınırların büyük oranda korunduğu, köy isimlerinde ise yıldan yıla yazım farklılıkları olduğu görülmektedir. Arıtış/Arıtışı, Corlu/Çorlu, Kırklar/Kırıklar, Kozluca Köy/ Kızılca/ Dağkızılcası bu yazım farklılıklarına örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Tepeköy'ün yanı başındaki Ertuğrul ile Çaybaşı'nın bir bölümü olan Mecidiye'nin köy statüsünü kazandığı da anlaşılmaktadır.³²

II. Meşrutiyet Döneminde Torbalı'da Meydana Gelen İdari Değişiklikler

Torbalı'da belediye teşkilatının kurulması II. Meşrutiyet Dönemi'ni bulmuştur. Bu aşamada sıra dışı bir uygulamaya gidilmiş ve belediye teşkilatı, nahiye merkezi olan Torbalı köyünün yerine yaklaşık üç kilometre güneydeki Tepeköy'de kurulmuştur.

Ocak 1911'de Vilayet İdare Meclisi tarafından alınan bu kararın gerekçesi Tepeköy'ün son yıllarda büyüyüp gelişmesi ve köy halinden çıkarak kasaba haline gelmiş olmasıydı.³³ Bu gelişmede halkın verdiği dilekçe etkili de olmuştu.³⁴

Nahiye merkezi olan Torbalı köyünün yerine Tepeköy'de bir belediye kurulması Torbalı'nın kentleşme tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Vilayet yönetimini böyle bir karar almaya iten sebep ise Sultan II. Abdülhamit'in 1880'li yıllardan itibaren Tire ve Torbalı'da çiftlikler satın alıp işletmesiyle doğrudan bağlantılıdır.

Tire kazası ile Torbalı nahiyesindeki yaklaşık 30.000 dönüm tarım arazisi, sahibi olan Baltacızade Arisditi'nin borcu sebebiyle Maliye Nezareti tarafından haczedilmiş, bu arazi daha sonra Sultan II. Abdülhamit tarafından satın alınarak Hazine-i Hassa'ya katılmıştı. Torbalı nahiyesine bağlı olan on bir³⁵ çiftlik için 1881-82 yıllarında

³¹ *Aydın Vilayeti Salnâmesi*-H. 1326 [M.1908], s.263.

³² Kayış, *a.g.e.*, s. 71.

³³ *Ahenk*, 6 Kanunusani 1911.

³⁴ *BOA, ML.EEM./835-45*, R.26 Kanunusani 1326 (M. 8 Şubat 1911).

³⁵ Daha sonra Yaylayakası'nın dağılması sebebiyle Aydın Vilayeti salnamelerinde yer alan Torbalı'ya bağlı çiftlik sayısı ona düşmüştür.

sultanın ödediği bedel 33.000 liraydı.³⁶ Ayrıca Torbalı'ya daha yakın olmasına rağmen Tire'ye bağlı olan bazı köyler de Çiftlikat-ı Hümayun kapsamındaydı.

Bu çiftliklerden Torbalı nahiyesine bağlı olan köyler Ahmetli, Tepeköy, Hamidiye, Yeniköy³⁷, Eğerci, Arapçı, Sepetçiler³⁸, Mecidiye ve Ertuğrul'du³⁹. Ne var ki nahiyeye merkezi olan Torbalı köyü Çiftlikat-ı Hümayun kapsamında değildi. Sultanın yöredeki çiftliklerinin merkezi ise Tepeköy Çiftliği idi.⁴⁰ Bu da Torbalı'ya alternatif olarak Tepeköy'ün gelişmesine ve zamanla merkez haline gelmesine neden olmuştu. Nitekim daha 1896'da her cuma günü pazar kurulması için Tepeköy'ün seçilmesinde, bu köyün Çiftlikat-ı Hümayun'un merkezi durumunda olması ve demiryolu yakınında yer alması etkili olmuştu.⁴¹

Her ne kadar II. Meşrutiyet'ten sonra sultanın çiftlikleri Emlak-ı Miriyeye⁴² devredilmiş olsa da⁴³ Tepeköy'ün merkezi özelliği devam etmiş, bunun idari anlamda ilk yansıması da Tepeköy'de bir belediye yönetiminin kurulması olmuştur.

Birkaç yıl sonra, I. Dünya Savaşı'nın ilk aylarında Torbalı'da önemli bir idari değişim daha yaşanmıştır. 1908/1909 tarihli son Aydın Vilâyeti Salnâmesi'nde Torbalı'nın bir köyü olan ve 1913 yılının Mart ayında da bu statüsünün devam ettiği görülen⁴⁴ Dağkızılca nahiyeye dönüştürülmüştür. Nahiyeye hükümet dairesi olarak kullanılmak üzere 1914'ün son günlerinde bir ev kiralanmıştı.⁴⁵ Yeni kurulan belediyenin

³⁶ BOA, Y.PRK.HH./30-10, R.21 Temmuz 1313 (M. 2 Ağustos 1897) ; *Ahenk*, 28 Şubat 1923.

³⁷ *Aydın Vilâyeti Salnâmesi*-H. 1312 [M.1894], s. 214.

³⁸ *Aydın Vilâyeti Salnâmesi*-H. 1314 [M.1896], s. 184.

³⁹ *Aydın Vilâyeti Salnâmesi*-H. 1326 [M.1908], s. 263.

⁴⁰ Aysun Sarıbey Haykıran, *Aydın Vilayeti'nde Çiftlikler (1839-1918)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013, s. 119.

⁴¹ BOA, İ.DH./1334-16.2, R. 29 Nisan 1312 (11 Mayıs 1896).

⁴² Örnek olarak bkz. *Ahenk*, 7 Mayıs 1911.

⁴³ Arzu Tozduman Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, Ankara, 2000, s. 140-143, 150-152.

⁴⁴ BOA, BEO./4150-311233, H. 26 Rabiulevvel 1331 (M. 5 Mart 1913): Belge İzmir'in Torbalı nahiyesine bağlı Dağkızılca ve Karaotımarı köylerindeki linyit madeninin İngiliz tebaasından Madam Cristin Wilson'a ihale edilmesi hakkındadır.

⁴⁵ BOA, DH.MB.HPS./29-24, R. 17 Kanunuevvel 1330 (M. 30 Aralık 1914).

bütçesi 1915 yazında Dâhiliye Nezaretine sunulmuştu. O dönemde Dağkızılca köyü 155 hane ile 650 nüfusa sahipti.⁴⁶

1923 Yılında Torbalı'nın Durumu

Millî Mücadele sonunda, 7 Eylül 1922 günü Yunan işgalinden kurtarılan Torbalı adeta enkaz halindeydi. Torbalı nahiyesinin yanı sıra Dağkızılca nahiyesinde de birçok ev, çiftlik, ticari işletme, okul ve cami Yunanlılar tarafından yakılmış, tahrip edilmişti.⁴⁷

1923 yılı itibarıyla Torbalı, Osmanlı Devleti'nin son elli yılında olduğu gibi doğrudan İzmir Merkez kazasına bağlı bir nahiyeye idi.⁴⁸ 1923 yılında toplam 1759,25 km² alana sahip olan İzmir Merkez kazasının ise beş nahiyesi vardı ve kapsadıkları alanlar şöyleydi:

1923 Yılında İzmir Merkez Kazası ile Bağlı Nahiyelerin Kapladıkları Alan ⁴⁹	
İzmir Merkez kazası	271 km ²
Seydiköy nahiyesi	288 km ²
Bornova nahiyesi	222,75 km ²
Değirmendere nahiyesi	326,25 km ²
Torbalı nahiyesi	321,75 km ²
Dağkızılca nahiyesi	319,50 km ²

Dağkızılca, bağlı köyleriyle birlikte ayrı bir nahiyeye olduğu için 1923 yılı itibarıyla Torbalı nahiyesine bağlı köy sayısı 23'tü. Toplam nüfus ise –hepsi Müslüman olmak üzere- 4.526 kişiden ibaretti.⁵⁰ Nahiyeye bağlı olan köyler şunlardı:

“Torbalı, Karakuyu, Dirmil, Düğerlik, Çakallar, Arıtaş, Tepeköy, Ahmedli, Hamidiye, Arabcı, Yeniköy, Sepetçiler, Çaybaşı, Eğerci,

⁴⁶ BOA, DH.UMVM./131-92, H.25 Şaban 1333 (M. 8 Temmuz 1915).

⁴⁷ Zafer Çakmak, “Batı Anadolu’da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/1 (2009), s. 213-214; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi*, Ankara, 2006, s. 116.

⁴⁸ 1923 *Senesi İzmir Vilayeti İstatistik*, 1. Kitap, Yayına Hazırlayan: Erkan Serçe, İzmir, 2001, s. 9.

⁴⁹ A.g.e., s. 77.

⁵⁰ A.g.e., s. 9.

Arslanlar, Tahtacı, Ayrancı, Çapak, Kuşçuburnu, Hortuna, Kayas, Ertuğrul ve Mecidiye".⁵¹

Bu liste incelendiğinde 19.yy'ın son çeyreğinden itibaren nahiye merkezi olan Torbalı köyünün, nahiye merkezi olma özelliğini koruduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 1926'dan itibaren kaza merkezinin bir mahallesine dönüşecek olan Ertuğrul da köy statüsündeydi. Nüfusu iyice azalan Arıtış köyü dağılmaya yüz tutmuştu. 17 hanede 90 kişi yaşamaktaydı. Yunanlıların çekilirken yaktığı Kayas [Pancar] ise 7 hanede 23 nüfusa sahip olsa da zamanla toparlanacak ve Torbalı'nın büyük köylerinden biri olacaktı.

1923 yılında Torbalı nahiyesine bağlı köyler içerisinde Tahtacı'nın da yer alması ilginçtir ve bu durumun bir hatadan/mükerrer yazımdan kaynaklanmış olması muhtemeldir. Zira Aydın vilâyeti salnâmelerinde kimi zaman Tahtacı kimi zaman da Tahtalı olarak geçen bu köy günümüzde Buca ilçesine bağlı olan Kaynaklar'dır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Torbalı'ya bağlı olan bu köyün, 1923 yılında Dağkızılca'ya bağlı olmak yerine Torbalı'ya bağlı olması pek mümkün görünmemektedir. Çünkü 1923 yılında Dağkızılca'ya bağlı olan Belenbaşı ve Kırıklar köyleri Torbalı ile Tahtalı'nın sınır bağlantısını koparmış olmalıdır. Nitekim 1923 yılında merkezi Cumaovası olan Seydiköy nahiyesine bağlı bir Tahtacı köyü daha vardır. Kesin olan bilgi ise daha sonraki yıllarda Buca'ya bağlanacak olan Tahtacı köyünün 1923 yılı itibarıyla doğrudan İzmir'e bağlı olan Buca köyüne bağlı olmadığıdır.⁵²

Günümüzde Torbalı ilçe sınırları içerisinde yer alan Dağkızılca, Çakırbeyli, Saibler, Bozköy, Dağtekte, Demirci, Yoğurtçular, Çorlu, Karaot, Karakızlar, Çengele [Ormanköy], Helvacı ve Yaylayaka köyleri 1923 yılı itibarıyla Torbalı nahiyesinin sınırları dışındaydı. Bunlar günümüzde Kemalpaşa ve Buca'ya bağlı bazı köylerle birlikte doğrudan İzmir kazasının Dağkızılca nahiyesine bağlıydı.

1923 yılında Dağkızılca nahiyesine bağlı köyler listesi incelendiğinde Yaylayaka/Yaylayakası ve Çorlu köyleri dikkat çekmektedir. Zira Yaylayakası köyünün Torbalı'nın güney kesimlerinde, günümüzdeki

⁵¹ A.g.e., s. 9.

⁵² A.g.e., s.7-8.

Sağlık ve Ahmetli köyleri/mahalleleri arasında olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu köyün 1923 yılı itibarıyla Torbalı'nın kuzeydoğusundaki Dağkızılca'ya bağlı olması mümkün görünmemektedir. Zaten listede sadece adı yer alan bu köyün nüfusuna ve hane sayısına dair herhangi bir bilgi yoktur. Sonraki yıllardaki istatistiklerde de bu köyün adına yer verilmemiştir.

Çorlu köyü ise 1923 İzmir Vilayeti İstatistikinde Belenbaşı'dan ayrı sayılmış olmakla birlikte 1930'lu yılların ikinci yarısındaki kaynaklarda "*Belenbaşı (Çorlu)*" şeklinde verilmiştir.⁵³

Torbalı'nın Kaza Haline Getirilmesi

1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'yla Cumhuriyet Dönemi idari bölünüşün temelleri atılmıştı. Yapılan düzenlemeyle Türkiye, coğrafi durumu ve iktisadi ilişkileri açısından vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar da nahiyelere bölünmüştü. Liva/sancak teşkilatı ise ortadan kaldırılmıştı. Yine de bu idari birimler 1924 yılına kadar fiilen devam etti.⁵⁴ Cumhuriyetin ilanı sonrasında, öngörülen yeni teşkilatlanmayı hayata geçirebilmek amacıyla 8 Mart 1924'te TBMM'nin aldığı kararlar mülhak livaların bağlı oldukları vilayetlerle ilişkisi kesildi, bütün livalar müstakil yapıldı. 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu da idari taksimatın üç kademededen oluşması konusunda bir değişiklik getirmedi. Livalar (sancaklar) ise vilayete dönüştürüldü.⁵⁵ Ülke çapındaki bu düzenlemeler sonucunda Aydın vilayeti parçalanmış, İzmir sancağı da İzmir vilayeti'ne dönüşmüştü. Bu yeni vilayetin on iki kazası bulunuyordu.⁵⁶ Torbalı'nın nahiye statüsünde ve doğrudan İzmir Merkez kazasına bağlılığında ise bir değişiklik olmamıştı.

⁵³ *İstatistik Yıllığı (1935-1936)*, İzmir, 1937, s. 21; *İstatistik Yıllığı (1937-1938)*, İzmir, 1939, s. 21.

⁵⁴ Nejdet Bilgi, "Cumhuriyet'in İlk Döneminde Mülkî Yapının Gelişimi (1920-1950)", *Türkler*, XVII, s. 335; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, İstanbul, 1996, s. 201; Nuray E. Keskin, "Cumhuriyet Döneminde Toprağa Dayalı Örgütlenme: İl Yönetimi Sisteminin Kuruluşu", *Memleket Siyaset Yönetim*, II/5 (2007/5), s. 130-132; Murat Küçükkuşurlu, "Türkiye'de Livaların Vilâyete Dönüştürülmesi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10 (Güz 2009), s. 37-40.

⁵⁵ Bilgi, *a.g.m.*, s. 335; Keskin, *a.g.e.*, s. 136; Küçükkuşurlu, *a.g.e.*, s. 41.

⁵⁶ *1967 İzmir İl Yıllığı*, İzmir, 1969, s. 57.

Torbali nahiyesi 26 Haziran 1926 tarihli Resmî Ceride’de yayınlanarak yürürlüğe giren “*Teşkilât-ı Mülkiye Kanunu*” ile kazaya dönüştürülmüş böylece İzmir’de Cumhuriyet Dönemi’nde kurulan ilk kaza olmuştur.⁵⁷ Aynı kanun ile kaldırılan, değiştirilen ve yeni kurulan idari birimlerin dönüşüm ve bağlantılarını düzenleme yetkisi Dâhiliye Vekili’ne bırakılmıştır.⁵⁸ Buna dayalı olarak Torbalı’nın idari sınırları da değişmiştir. 1923 yılında doğrudan İzmir’in merkez kazasına bağlı olan Torbalı, Dağkızılca ve Değirmendere nahiyeleri İzmir Merkez kazasından ayrılmış, Dağkızılca ve Değirmendere nahiyeleri yeni oluşturulan Torbalı kazasına bağlanmıştır.⁵⁹ Ayrıca Bayındır’ın Taşkesiği ve Havuzbaşı köyleri de Torbalı kazasının sınırları içerisine alınmıştır.⁶⁰

Yeni idari yapılanmada Torbalı kazasına bağlı olan köy sayısı 61 olmuştur. Bunlardan 24’ü doğrudan Torbalı kaza merkezine, 20’si Dağkızılca nahiyesine, 17’si de Değirmendere nahiyesine bağlıydı. Kazadaki toplam 3.734 hanenin 952’si Dağkızılca ve köylerinde, 960’ı da Değirmendere ve köylerinde idi.⁶¹

Nahiyeden kazaya dönüşüm esnasında Torbalı köyü (kazaya adını verdiği halde) merkezi özelliğini yitirmiştir. 1926’dan sonra yayınlanan resmî yayınların büyük bir kısmında (“K.M.” kısaltmasıyla) kaza merkezi olarak Tepeköy’ün adı geçmektedir. 1926 yılında 209 hanesi olan Torbalı köyünün yerine, yaklaşık üç km. güneyde yer alan ve 113 hanenin bulunduğu Tepeköy⁶² kaza merkezi olmuş, sonraki yıllardaki kayıtlardan anlaşıldığına göre de Ertuğrul köyü, Tepeköy’ün bir mahallesi olmuştur.

1927-28’de Torbalı’nın kaymakamı Necati Bey’di. 1927 nüfus sayımına göre kazada 11.136’sı erkek, 10.610’u kadın olmak üzere toplam 21.746 nüfus vardı. Tepeköy ile Ertuğrul mahallelerinin toplam nüfusu ise 1.815’ti. Toplam 387 hanenin bulunduğu Tepeköy ile Ertuğrul mahalleleri belediye sınırları içerisinde yer aldığı halde 1.527

⁵⁷ *Resmî Ceride*, 26 Haziran 1926; *1967 İzmir İl Yıllığı*, s. 57.

⁵⁸ *Resmî Ceride*, 26 Haziran 1926.

⁵⁹ *İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiki*, İzmir, 1927, s. [14]

⁶⁰ *1923 Senesi İzmir Vilayeti İstatistiki*, 1. Kitap, s. 16; *İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiki*, s. [48]

⁶¹ *A.g.e.*, s. [48-50].

⁶² *A.g.e.*, s. [48-50].

nüfusa sahip Torbalı köyünde ayrı bir belediye teşkilatı olmadığı gibi bu köy Tepeköy Belediyesinin sınırları dâhilinde de değildi.⁶³ Kaza içerisinde ayrıca nahiyelerinde de birer belediye teşkilatı vardı.⁶⁴

1926 Yılında Torbalı Kazası İle Nahiyelerinin Kapsadığı Alan ⁶⁵				
İdari Birim	km ²	m ²	Toplam	
			km ²	m ²
Torbalı ve Mülhak Karyesi	321	75	967	50
Dağkızılca Nahiyesi	319	50		
Değirmendere	326	25		

1926'da oluşturulan Torbalı kazasının kapsadığı alan Torbalı, Dağkızılca ve Değirmendere nahiyelerin 1923'teki kapsadığı alan toplamıyla birebir örtüşmektedir. Öte yandan bu alan Torbalı ilçesinin günümüzdeki sınırlarından oldukça geniştir. Günümüzde 603 km²'lik bir alan kaplayan Torbalı⁶⁶, 1926 yılı itibarıyla 967 km²'lik bir alana sahipti.⁶⁷ Kazanın sınırları Kesre [Özdere] ve Gümüldür'ü de içine alıyor ve Seferihisar kazasına kadar dayanıyordu. Torbalı kazası en geniş sınırlara sahip olduğu 1926-1929 yıllarında, kuzeyde İzmir ve Kemalpaşa, doğuda Bayındır ve kısmen Tire kazaları ile güneyde Kuşadası kazası⁶⁸ ve kısmen Adalar Denizi, batıda yine Adalar Denizi'nin bir kısmı ve Seferihisar kazasıyla çevriliydi.⁶⁹

Ertuğrul mahallesini de kapsayan Tepeköy kasabasının kaza merkezi olduğu yapılanmada doğrudan kaza merkezine bağlı olan 23 köy şunlardı:

“Aslanlar, Arıtış, Ayrancılar, Ahmetli, Eğerci, Çaybaşı, Çapak, Çakallar, Hamidiye, Hortuna, Havuzbaşı, Döğerlik, Dirmil, Sepetçiler,

⁶³ *İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28)*, İzmir Vilâyeti İstatistik Müdüriyeti, Bilgi Matbaası, İzmir, 1929, s. 175,180-181.

⁶⁴ *İzmir Vilâyeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı*, İzmir, 1930, s. 278.

⁶⁵ *İzmir Vilâyeti 1926 Senesi İstatistiki*, s. [14]

⁶⁶ <http://www.torbalı.gov.tr/cografi-yapi-iklim-ve-nufus> (Erişim: 28.12.2020).

⁶⁷ *İzmir Vilâyeti 1926 Senesi İstatistiki*, s. [14]

⁶⁸ Selçuk 1958 yılına kadar Kuşadası kazasının bir nahiyesi olduğundan ayrı olarak yazılmamıştır. Torbalı'nın Kuşadası kazasıyla olan sınırı günümüzdeki Selçuk-Torbalı sınırıyla örtüşmektedir.

⁶⁹ *İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28)*, s. 174.

Taşkesiği, Arapçı, Karakuyu, Kuşçuburun, Kayas, Mecidiye, Meşhet, Torbalı, Yeniköy".⁷⁰

Köyler listesi incelendiğinde dikkat çeken noktalardan biri, sonraki yıllarda ismi değiştirilen bazı köylerin Osmanlı'dan süre gelen isimlerinin Cumhuriyetin ilk yıllarında da bir süre devam ettiğidir. Bu köylerden Çakallar, Hamidiye, Hortuna, Dirmil⁷¹, Arapçı, Kayas ve Meşhet isimleri daha sonra değiştirilmiştir. Mecidiye'nin ise önce adı değiştirilmiş sonra da Sepetçiler köyü gibi tüzel kişiliği ortadan kaldırılarak Çaybaşı köyüne eklenmiştir. Zira bu üç köy birbirine çok yakın ve tek muhtarlık çatısı altında toplanmaya müsaitti.

1914'ten 1926'ya kadar Torbalı ile aynı statüde olup doğrudan İzmir'e bağlı bir nahiye olan Dağkızılca'nın yeniden Torbalı'ya bağlandığı ilk yıllarda yirmi köyü bulunuyordu. Bunlar "*Dağkızılca, Belenbaşı, Bozköy, Timurcu, Cumalı, Çakırbeyli, Çengle, Helvacı, Doğanclar, Sinek, Saipler, Dağtekke, Fetrek, Karaot, Kara[ca]ağaç*"⁷², *Karakızlar, Kırklar, Gökdere, Gökyaka ve Yoğurtçular*" köyleriydi. Toplam 1.442 hanenin bulunduğu nahiyenin müdürü Kevni Bey'di. Nahiyenin toplamında 6.045 kişi, nahiye merkezi olan Dağkızılca köyünde ise 696 kişi yaşıyordu.⁷³ Dağkızılca nahiyesinin köy listesi incelendiğinde, sonraki yıllarda Torbalı kazasından ayrılarak Buca'ya ve Kemalpaşa'ya bağlanan köylerin tamamının bu nahiyeye bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan Gökdere ve Gökyaka'nın belgelere yansımaları farklılıklar göstermiştir. Gökdere köyü, dönemin bazı kaynaklarında "Dere" veya "Dereköy" şeklinde geçmiştir.⁷⁴ Gökyaka köyü için de dönemin kaynaklarında bazen Gökyakatepe⁷⁵, bazen de köyün eski adı⁷⁶ olan Teke kullanılmıştır. Her iki yerleşim de

⁷⁰ A.g.e., s. 181.

⁷¹ Dirmil köyüne sonraki yıllarda Korucuk adı verilmiş, ancak 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminin ardından halkın talebiyle bu isim yeniden Dirmil'e dönüştürülmüştür. Talebin ve kararın gerekçesi darbe girişiminin arkasındaki isim olan Fetullah Gülen'in köyünün adının da "Korucuk" olmasıdır.

⁷² Bu köyün adı bazı istatistik yıllıklarında "Karaağaç", bazılarında ise "Karacağaç" olarak yazılmıştır.

⁷³ *İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28)*, s. 180, 182.

⁷⁴ Örnek olarak bkz. *T.C. İzmir Vilayeti 1930-1931 Senesi İstatistik Yıllığı*, İzmir, 1931, s. 44.

⁷⁵ Örnek olarak bkz. *A.g.e.*, s. 44.

⁷⁶ Bkz. Rahim Sağ, *Nif'ten Kemalpaşa'ya*, İzmir, 2017, s. 371.

günümüzde Kemalpaşa'ya bağlıdır. Yine Fetrek Çayı'na adını veren ve sonradan Vişneli adını alan Fetrek de Kemalpaşa'ya bağlanmış olan köylerden biridir.

Günümüzde Menderes ilçesinin bir semti olan Değirmendere, 1926-1929 yıllarında Torbalı'nın Değirmendere nahiyesinin merkez köyüydü. Ayrıca *Ahmetbeyli, Palamutarası, Çamköy, Çile, Çileme, Sancaklı, Tıraçça, Karapınar, Karacadağ, Karakuyu, Kesre [Özdere], Kümüldür, Yeniköy, Avandere* ve *Gölova* köyleri bu nahiyeye bağlıydı. Alâettin Bey'in nahiyeye müdürü olarak görev yaptığı Değirmendere'nin köyleriyle birlikte hane sayısı 937'di. Nahiyenin toplamında 4.513 kişi, nahiyeye merkezi olan Değirmendere köyünde ise 808 kişi yaşıyordu.⁷⁷ Nahiyeye merkezinde belediye teşkilatı vardı.⁷⁸

Bu bilgiler ışığında 1926-1929 yıllarında Torbalı kazasına bağlı iki tane Yeniköy, iki tane de Karakuyu köyü olduğu görülmektedir. Bu yerleşimler sonraki yıllarda da aynı ismi korumuştur. 1929 yılında Değirmendere nahiyesi ile birlikte Torbalı'dan ayrılan Yeniköy ve Karakuyu köyleri günümüzde aynı adla Menderes ilçesine bağlıdır. Torbalı'ya bağlı olan Yeniköy ve Karakuyu da hâlen aynı adları taşımaktadır.

Dâhiliye Vekâleti Nüfus Genel Müdürlüğü tarafından 1928 yılında basılan "*Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimiz Adları*" adlı yayında Torbalı'daki köylerle ilgili bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Buna göre kazadaki toplam köy sayısı 67 idi. Bunların 26'sı Torbalı'nın Merkez nahiyesine, 19'u Değirmendere nahiyesine, 22'si de Dağkızılca nahiyesine bağlı idi. Ayrıca kaza merkezi olan Tepeköy iki mahalleden oluşuyordu.⁷⁹ Bu kaynakta, köy sayısının fazla olmasının nedeni fazladan bazı köy isimlerinin listelerde yer alması ve bazı yerlerin statüsünün farklı gösterilmesidir. Nitekim bu kaynakta doğrudan Torbalı kaza merkezine bağlı olarak "*Tiryanda Üçpınar*", Kızıladağ nahiyesine⁸⁰ bağlı olarak "*Tahtalı*" ve "*Çorlu*", Değirmendere nahiyesine bağlı olarak da *Çakallar, Zeytinler, Saranc* köylerinin

⁷⁷ *İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28)*, s. 180, 182-183.

⁷⁸ *İzmir Vilâyeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı*, s.278.

⁷⁹ *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimiz Adları*, T.C. Dahiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyet-i Umumiyesi, İstanbul, 1928, s. 256.

⁸⁰ Söz konusu kaynakta nahiyenin adı Dağkızılca değil "Kızıladağ" olarak verilmiştir.

isimleri yer almıştır. Ayrıca Ertuğrul mahalle değil köy, Mecidiye de köy değil mahalle olarak yazılmıştır. Ancak aynı kaynağın bir başka sayfasında ise Tahtalı köyü Buca ile birlikte İzmir Merkez kazasının merkez nahiyesine bağlı köylerden biri olarak görünmektedir.⁸¹ Toplam köy sayısındaki tutarsızlıklar sonraki yıllarda da sürmüştür. Örneğin 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı'nda Değirmendere'de merkez dâhil 15, Torbalı'da kent hariç 25, Dağkızılca'da ise 18 köy bulunuyordu.⁸²

Torbalı'nın İdari Sınırlarının Daralması ve Sınır Değişikliği Konusundaki Tartışmalar

Torbalı kaza olduğu sırada çizilen ilk sınır oldukça geniştir. Bu taksimatta özellikle Değirmendere nahiyesine bağlı köylerin kaza merkezine uzak durumda olduğu dikkat çekmektedir. Nahiye merkezi Değirmendere'nin Tepeköy'e uzaklığı 40 km. iken Kesre (Özdere) 68, Gümüldür ise 52 km. uzaklıkta bulunuyordu.⁸³ Kazanın 1926 yılında çizilen mülki haritası çok uzun süre devam etmemiş, 1929 yılında Değirmendere nahiyesi Torbalı kazasından ayrılarak yeniden İzmir merkez kazasına bağlanmıştır.⁸⁴ 7 Ekim 1929 tarihli müşterek kararnamenin gerekçesi "*Değirmendere nahiyesinin İzmir merkezine yakın olduğu ve İzmir'e bağlandığı takdirde halkın hükümetle olan işlerinin kolaylaşacağı*"dır.⁸⁵ Bu düzenlemeden sonra Torbalı'nın tek nahiyesi Dağkızılca olarak kalmıştır.⁸⁶

1932 ve 1933 yıllarında Torbalı'nın idari sınırlarının değişmesi yeniden gündeme gelmiş, Vilâyet Umumi Meclisi toplantılarında ele alınmıştır. Kemalpaşa Kaymakamlığı'ndan gelen Dereköy, Teke, Cumalı, Sinek ve Fetrek köylerinin Kemalpaşa kazasına bağlanması talebi 9 Mart 1932 tarihli İzmir Vilâyeti Umumî Meclisi toplantısında

⁸¹ A.g.e., s. [241], 256-257.

⁸² *İzmir Vilâyeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı*, s. 98-99, 112-115.

⁸³ A.g.e., s. 98-99.

⁸⁴ *T.C. Resmî Gazete*, 21 Teşrinievvel 1929; Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, Cilt: VIII, Ankara, 2014, s. 277.

⁸⁵ BCA. 30-11-1/51-29-8, 13 Teşrinievvel 1929.

⁸⁶ *T.C. Devlet Yıllığı (1929-1930)*, İstanbul, 1930, s. 452.

değerlendirilmiştir. Yapılan oylama sonucunda çoğunluk oylarıyla talep reddedilmiştir.⁸⁷

1933 yılındaki Vilâyeti Umumî Meclisi toplantılarında Torbalı'nın sınır değişiklikleri daha kapsamlı olarak yeniden gündeme gelmiş ve bu konudaki tartışmalar daha hararetli olmuştur. Çünkü meclis bir yandan Kemalpaşa ve Bayındır kazalarının Torbalı kazası hakkındaki isteklerini, bir yandan da Torbalı kazasının Tire kazası hakkındaki isteklerini ele almıştır.⁸⁸ 26 Şubat 1933 tarihli toplantıda Torbalı İdare Heyeti'nden gelen "*Tire kazasına bağlı Subaşı, Kırbaş, Güllüce, Bülbüldere, Yeniçiftlik, Burgaz, Tulum ve Naime köylerinin Torbalı kazasına bağlanmaları*" talebi görüşülmüş, buna güçlü bir sebep ve ihtiyaç olmadığına karar verilmiştir.⁸⁹ Aynı toplantıda Bayındır'dan gelen "*Torbalı'ya bağlı Taşkesik ve Havuzbaşı köylerinin Bayındır'a bağlanması*" talebi görüşülürken Torbalı Temsilcisi Esat Bey ile Tire temsilcisi Hikmet Bey arasında Tire'nin köylerinin bağlılığı konusunda tartışma yaşanmıştır. Esat Bey hem mevcut köylerin Torbalı'dan ayrılmamasını hem de Tire'den ayrılacak köylerin Torbalı'ya bağlanmasını savunmuştur. Bu konudaki görüşmeler Bayındır temsilcisi Yusuf Ziya Bey'in katılacağı meclis toplantısına ertelenmiştir.⁹⁰ Aynı toplantıda ayrıca Torbalı'ya bağlı Dereköy, Tekeköy, Sinekli, Cumalı ve Fetrek köyleriyle ilgili talep de ele alınmıştır. Başvuruyu inceleyen İdare Encümeni meclise sunduğu mazbatada bir yıl öncekinden farklı görüşteydi. Bu köylerin Kemalpaşa'ya bağlanmalarını uygun buluyordu. Torbalı temsilcisi Esat Bey, bu değişikliğe karşı çıkmış Kemalpaşa temsilcisi Salih Bey ise halkın değişiklikten yana olduğunu belirtmiştir. İki temsilci görüşlerini destekleyen açıklamalar yaparken⁹¹ Bayındır temsilcisi Yahya Kerim Bey, Torbalı temsilcisi Esat Bey'i eleştirmek için ironi yaparak "*Torbalıyı vilâyet yapalım. Diğer kazaları torbalıya verelim*" demiştir. Temsilcilerin sübjektif tavırda olduğu görüşleri dile getirildikten sonra Meclis Başkanı Kâzım (Dirik) Paşa'nın çözüm için bir

⁸⁷ İzmir Vilâyeti Umumî Meclisinin 1932 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi, İzmir, 1932, s. 77.

⁸⁸ İzmir Vilâyeti Umumî Meclisinin 1933 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi, İzmir, 1933, s. 32-33.

⁸⁹ A.g.e., s. 51.

⁹⁰ A.g.e., s. 52.

⁹¹ A.g.e., s. 53-54.

komisyon oluşturulması ve yerinde incelemeler yapılması önerisi kabul edilmiştir⁹².

5 Mart 1933 tarihli toplantıda Bayındır temsilcisi Yusuf Ziya Bey Havuzbaşı ve Taşkesik köylerinin tarihi, ekonomik ve coğrafi nedenlerle Bayındır'a bağlı olması gerektiğini savunmuş hiç olmazsa Havuzbaşı köyünün de Bayındır'a bağlanmasında ısrar etmiştir. Torbalı temsilcisi Esat Bey ise yerinde inceleme yapan ve halkın arzularını dinleyen Vilâyet Encümeni'nin kanaatine uygun olarak talebin reddedilmesini istemiştir. Sonuçta yapılan oylamada Taşkesik'in Torbalı'da kalması Havuzbaşı'nın da Bayındır'a bağlanması çoğunluk oylarıyla kabul edilmiştir⁹³. Ancak birkaç gün sonra meclisin bu kararına Havuzbaşı köyünden itiraz gelmiş, Torbalı Kaymakamlığı kanalıyla gönderilen dilekçe 23 Mart 1933 tarihli Vilâyet Umumî Meclisi toplantısında Valilik makamına sevk edilmiştir.⁹⁴

Vilâyet Umumî Meclisi'nin 23 Mart 1933 tarihli toplantısında Dereköy, Tekeköy, Sinekli, Cumalı ve Fetrek köylerinin Torbalı'dan ayrılarak Kemalpaşa'ya bağlanması yeniden gündeme gelmiştir. Vilâyet İdare Encümeni'nin meclise sunduğu mazbatada Torbalı merkezine 25, Kemalpaşa merkezine ise 12'şer km. uzaklıktaki bu köylerin ticari, adli ve idari işlerinin zaman açısından Kemalpaşa'da daha kolay görüleceği, ayrıca köylülerin de talep ve başvurularının bulunduğu belirtiliyor, söz konusu köylerin Torbalı'dan ayrılarak Kemalpaşa'ya bağlanmaları uygun görülüyordu. Yapılan oylamada Fetrek köyünün Torbalı'ya bağlı kalması, diğer köylerin ise Kemalpaşa'ya bağlanması kabul edilmiştir.⁹⁵ Böylece bir yıl önce aksi yönde karar veren Vilâyet Umumî Meclisi, halkın talebi karşısında karar değiştirmeyi uygun bulmuştur.

Her ne kadar Vilâyet Umumî Meclisi'nde Havuzbaşı'nın Torbalı'dan ayrılarak Bayındır'a bağlanması, Fetrek'in de Torbalı'ya bağlılığının sürmesi kararlaştırılmış olsa da uygulama farklı olmuştur. Havuzbaşı, verilen itiraz dilekçesinin değerlendirilmesiyle olsa gerek Bayındır'a bağlanmamış ve 1959 yılına kadar Torbalı'ya bağlı kalmaya devam etmiştir. Fetrek [Vişneli] köyü ise Dere [Dereköy], Teke

⁹² A.g.e., s. 54-55.

⁹³ A.g.e., s. 81-83.

⁹⁴ A.g.e., s. 117-118.

⁹⁵ A.g.e., s. 150-151.

[Gökyaka/Gökyakatepe], Cumalı ve Sinekli [Yeşilköy] köyleri ile birlikte 30 Mayıs 1933 tarihli kararnameyle Kemalpaşa kazasına bağlanmıştır.⁹⁶ Merkezi yönetim İzmir'den gelen gerekçeli talebi yerinde bulmuş ve köylerin Torbalı'dan ayrılarak Kemalpaşa'ya geçiş süreci böylece tamamlanmıştır.

1929-1933 yılları arasında Torbalı kazasının sınırları önemli ölçüde daralmıştır. Buna rağmen İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü tarafından "*İstatistik Yıllığı (1933-1934)*" adıyla basılan eserdeki haritaya bu sınır değişiklikleri yansımamıştır. Söz konusu haritada Torbalı hâlâ Değirmendere nahiyesini kapsayan, denize kıyısı olan, sınırları Seferihisar hatta Urla'ya kadar uzanan bir kaza olarak gösterilmiştir (*Harita-1*).

1930'lu yılların ikinci yarısında Torbalı'nın mülkî sınırları daralmaya devam etmiş, 5 Mayıs 1937 tarihli kararname ile Torbalı kazasının Dağkızılca nahiyesine bağlı olan Belenbaşı ve Kırıklar köyleri İzmir Merkez kazasının Buca nahiyesine bağlanmıştır.⁹⁷ Kararın gerekçesi bu köylerin Torbalı'ya 27, vilâyet merkezine ise 18 km. uzaklıkta olması, ekonomik ilişkilerinin Buca ile daha sıkı olması ve halkın bu yöndeki dileğiydi. Konu İzmir Vilâyeti Umumî Meclisi ile İl İdare Heyetinde ele alınmış, değişiklik uygun görülmüş, İzmir Valiliği de buna dayalı olarak vekâlete değişiklik teklifinde bulunmuştu.⁹⁸

Torbalı Kazası İçerisindeki Durum ve Değişim

Torbalı'nın idari sınırlarının daraldığı süreçte kaza içerisinde de pek çok değişiklik gerçekleşmiştir. Öncelikle Değirmendere'nin ayrılmasından sonra Torbalı'ya bağlı toplam köy sayısı 43'e düşmüştür. Aynı süreçte daha önce Dağkızılca'ya bağlı olan Helvacı, Çengele/Çengle ve Dağtekköy köyleri doğrudan Torbalı'ya bağlanmış, Dağkızılca'nın 1927-28'de 20 olan köy sayısı 1930-31 yıllarında 17'ye (Dağkızılca köyü dâhil) düşmüştür. Torbalı köyü hâlâ belediye sınırları içerisine alınmadığı halde daha önce Tepeköy Belediyesi olan kurumun adı Torbalı Belediyesi olarak değişmiştir. Ayrıca daha önce belediye teşkilatı olan Dağkızılca'da 1930-31 yılından itibaren belediye teşkilatı

⁹⁶ BCA. 30-11-1/78-16-17, 30 Mayıs 1933; Şaşmaz, a.g.e., s. 275.

⁹⁷ Şaşmaz, a.g.e., s. 277-278.

⁹⁸ BCA.30-11-1-0/112-11-7, 5 Mayıs 1937.

lağvedilmiştir. Bu arada sadece 1930-31 yılı kayıtlarında Dağkızılca nahiyesinin adı “*Torbalı Nahiyesi*” olarak yer almıştır.⁹⁹ Ancak bu durum fazla sürmemiş, sonraki yıllarda yeniden Dağkızılca adı kullanılmıştır.

1930’lu yılların başlarından itibaren yayınlanan kaynaklarda bazı köy isimlerinin yazım farklılıklarına uğradığı (Gökyaka/Gökyakatepe, Timurcu/Demirci, Kırklar/Kırıklar vb.) görülmekte, bazı köy isimlerinin ise değişmeye başladığı ve eski isimlerinin parantez içerisinde belirtildiği görülmektedir. Özbey (Hamidiye), Şehitler (Maşat), Çimenler (Mecidiye) bu değişimin ilk örnekleridir ve ilk değişimlerin Osmanlı hanedan üyelerine atfedilen isimlerde yapıldığı dikkat çekmektedir.¹⁰⁰

1924 yılında yürürlüğe giren, köylere ilk kez tüzel kişilik kazandıran, devletin merkezi otoritesini köylere kadar ulaştıran ve köy yönetiminin çerçevesini çizen Köy Kanunu’nun nüfusu 150’den fazla olan köylerde uygulanması zorunluydu.¹⁰¹ Bu bağlamda 1930-31 yılları itibariyle Torbalı genelindeki 43 köyün 27’sinde bu kanun uygulanıyordu.¹⁰²

Torbalı’nın köylerinden Arıtış/Arıtışı son olarak 1933-34 İstatistik Yılığında yer almıştır.¹⁰³ Kaza merkezine 13 km¹⁰⁴ uzaklıkta olan bu köy 1920’li yılların sonunda zaten dağılmaya yüz tutmuş ve hane sayısı dörde kadar düşmüştü.¹⁰⁵ Sonraki yıllarda dağılma süreci tamamlanmış olmalıdır. Konuya ilişkin bir saha araştırması yapmış olan Necat Çetin, Arıtış köyünün Çamlıca (Çakallar) yakınlarında ve Gurgur Dağı eteklerinde bir tepe üstünde olduğunu tespit etmiş, ayrıca 1905 yılı nüfus kayıtları üzerinde yaptığı incelemelerden de hane kayıtlarının genellikle çocuk veya erkek çocuk olmamasına bağlı olarak kapandığını belirlemiştir. Çamlıca (Çakallar) doğumlu olup çocukluk yıllarında Arıtış’ta çobanlık yapan Mustafa Yoldaş’ın anlatımına göre 1920’li

⁹⁹ *İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28)*, s. 181; *T.C. İzmir Vilayeti 1930-1931 Senesi İstatistik Yılığ*, s. 43-44, 123-124.

¹⁰⁰ *A.g.e.*, s. 43-44.

¹⁰¹ Türkan Çetin, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası (1923-1950)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997, s.25-26.

¹⁰² *T.C. İzmir Vilayeti 1930-1931 Senesi İstatistik Yılığ*, s. 43-44.

¹⁰³ *İstatistik Yılığ* (1933-1934), İzmir, 1936, s.17.

¹⁰⁴ *A.g.e.*, s.17.

¹⁰⁵ *İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28)*, s. 181.

yılların başlarında zaten 5-6 hane olan bu köyün dağılmasında 1923 yılında gerçekleşen bir eşkıya baskını belirleyici olmuştur.¹⁰⁶ Böylece 1933-34 yıllarında Torbalı kaza merkezine bağlı köy sayısı 26 iken¹⁰⁷ 1935-1936 yıllarında bu sayı 25'e düşmüştür.¹⁰⁸

1933'te beş köyün Torbalı'nın Dağkızılca nahiyesinden ayrılarak Kemalpaşa'ya bağlanmasıyla Dağkızılca'ya bağlı köy sayısı 12 olmuştur. Ancak bu durum 1933-34 İstatistik Yıllığı'nda doğru yansımamış, diğer köylerle birlikte Kemalpaşa'ya bağlanan Teke [Gökyaka/ Gökyakatepe] köyü yine Dağkızılca nahiyesine bağlı gösterilmiştir.¹⁰⁹ Ne var ki bu hata 1935-1936 İstatistik Yıllığı'nda düzeltilmiş ve Dağkızılca'nın köy sayısı 12'ye düşürülmüştür.¹¹⁰

1935-36 yıllarında Torbalı kaza merkezinde çok önemli bir idari değişiklik gerçekleşmiştir. Kazaya ismini verdiği halde kaza merkezinin 3 km¹¹¹ dışında kalmış olan Torbalı köyü, kaymakamın girişimi ve köy halkının da oylarıyla belediye sınırları içerisine alınmıştır.¹¹² Böylece 1.633 nüfuslu Torbalı köyü kaza merkezinin bir mahallesine dönüşmüştür. Ancak bu durum 1937-38 istatistiğinde bile yer almamış ve toplam 1.633 nüfuslu "Torbali köyü" yine şehir merkezi ve belediye sınırları dışında gösterilmiştir.¹¹³ Oysa 1935 nüfus sayımına göre 2.007 kişi olarak görünen¹¹⁴ kent merkezinin nüfusu, Torbalı'nın da dâhil olmasıyla 3.640'a yükselmiş olmalıdır. 1945 nüfus sayımında ise Torbalı şehir merkezinin nüfusu 4.851 olarak tespit edilmiştir.¹¹⁵

¹⁰⁶ Necat Çetin, "Torbalı'nın Dağılan Köyü: Aritaş Köyü", *Büyük Torbalı*, 11 Ağustos 2006; Aritaş köyü 1930'larda tüzel kişiliğini kaybetmiş olsa da söz konusu yerleşim yerinde insan yaşamı sınırlı sayıda da olsa sürmüştür görünmektedir. Nitekim "Aritaş Obası"nda Nisan 2014 tarihi itibarıyla beş hanede toplam 16 kişi yaşıyordu: Veli Arkoç, *Karakuyu*, [İzmir], 2015, s. [97-98]

¹⁰⁷ *İstatistik Yıllığı (1933-1934)*, s.17.

¹⁰⁸ *İstatistik Yıllığı (1935-1936)*, s. 20-21.

¹⁰⁹ *İstatistik Yıllığı (1933-1934)*, s.17.

¹¹⁰ *İstatistik Yıllığı (1935-1936)*, s. 21.

¹¹¹ *A.g.e.*, s. 20-21.

¹¹² *Anadolu*, 5 Nisan 1935; *Anadolu*, 4 Teşrinievvel 1936.

¹¹³ *İstatistik Yıllığı (1937-1938)*, s. 21.

¹¹⁴ *A.g.e.*, s. 20.

¹¹⁵ *Genel Nüfus Sayımı (21.10.1945)*, Ankara,1949, s. 310.

1930'lu yılların istatistiklerinde dikkat çeken bir başka konu birbirine bitişik derecede yakın olan üç yerleşimin ayrı ayrı köyler olarak varlığını sürdürmesidir. Bu üç köy Çaybaşı, Çimenler (Mecidiye) ve Sepetçiler'dir. 1930-31 yılında köylerin kaza merkezine uzaklıkları verilirken Çaybaşı 4, Çimenler 10, Sepetçiler 8 km uzaklıkta gösterilmiştir.¹¹⁶ 1933-34 yılında ise Sepetçiler'in kaza merkezine uzaklığı 10 km olarak verilmiştir.¹¹⁷ Ancak gerek Sepetçiler'in gerekse de Çimenler'in¹¹⁸ (Mecidiye) istatistiklere yansıyan bu bilgileri yanlışdır. Çünkü hem Sepetçiler hem de Çimenler, Çaybaşı'nın mahallesi olacak kadar bu köye yakın durumdaydı. Nitekim 1930'lu yılların ikinci yarısında da köy statüsü süren bu yerlerin¹¹⁹ tüzel kişiliği 1940'lı yıllarda ortadan kalkmış ve bu yerleşimler Çaybaşı köyünün bir parçası olmuştur.¹²⁰

Tire'den Ayrılıp Torbalı'ya Bağlanan Köyler

1926'da kazaya dönüştürüldüğünde Torbalı'nın köy sayısı 61/67 olmuş¹²¹, idari sınır değişikliklerine bağlı olarak 1938 yılına gelindiğinde 37'ye kadar düşmüştür.¹²² Ne var ki bu küçülme vilayet istatistiklerine tam ters yönde yansımıştır. Nitekim 1926'da 967 km² olarak istatistiklerde yer alan Torbalı kazası¹²³ 1935-1938 yıllarında 1.260 km²lik bir alana sahip görünmektedir.¹²⁴ Bu durum yazım/basım ya da istatistik hatasından kaynaklanmış olmalıdır.

¹¹⁶ T.C. İzmir Vilayeti 1930-1931 Senesi İstatistik Yıllığı, s. 43-44.

¹¹⁷ İstatistik Yıllığı (1933-1934), s.17.

¹¹⁸ Çimenler köyünün adı 1935-36 istatistiklerinde yanlış basım sonucunda "Cömenler" olarak yazılmıştır. Benzer şekilde Özbey köyünün adı da "Özbek" şeklinde yazılmıştır: İstatistik Yıllığı (1935-1936), s. 21. Ancak sonraki yıllarda yayımlanan kaynaklarda bu durumlar devam etmemiştir.

¹¹⁹ İstatistik Yıllığı (1937-1938), s. 21.

¹²⁰ Genel Nüfus Sayımı (21.10.1945), s. 310. Bu kaynakta Sepetçiler ve Çimenler Torbalı'ya bağlı birer köy olarak yer almamıştır. Sepetçiler, Çaybaşı'nın diğer adı gibi parantez içinde yazılmış, Çimenler ise yanlış olarak Çengele'nin diğer adı gibi parantez içinde yazılmıştır.

¹²¹ İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiki, s. [48-50]; Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları, s. 256.

¹²² İstatistik Yıllığı (1937-1938), s. 20-21.

¹²³ İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiki, s. [14]

¹²⁴ İstatistik Yıllığı (1935-1936), s. 9; İstatistik Yıllığı (1937-1938), s. 9.

Torbalı kazası 1947 yılında Tire'nin bazı köylerini devralarak bu kez güneydoğu yönünde genişlemiştir. Söz konusu köylerin Torbalı'ya bağlanması 1930'lu yılların başlarında Vilâyet Umumî Meclisi'nin gündemine gelmişse de sonuçta böyle bir değişim gerçekleşmemiştir. 1947'de konunun tekrar gündeme gelmesi ise halkın başvurusuyla olmuştur. Tire'ye bağlı Subaşı, Kırbaş, Atalan (Burgaz), Göllüce, Naime, Tulum (Urfalı mahallesiyle birlikte) ve Bülbüldere köyleri bağlı oldukları ilçeye 30-35 km uzaklıkta olmalarına karşın Torbalı'ya 8-12 km uzaklıktaydı. Bu köylerdeki halkın ekonomik ilgi ve bağları Torbalı'ya yönelmiş Tire ile olan ilişkileri ise yalnız resmi işlerle sınırlı kalmıştı. Valilik, İl İdare Kurulu ve Daimi Komisyon kararlarına dayanarak bu köylerin Torbalı'ya bağlanmasını teklif etmiş ve İçişleri Bakanlığı da yaptığı inceleme sonucunda teklifi yerinde bulmuştu. Bunun sonucunda 22 Mart 1947 tarihli kararnameyle Tire'ye bağlı yedi köy mahalleleriyle birlikte Torbalı'ya bağlanmıştır.¹²⁵ Böylece dağ köyü sayısı aşama aşama azalmış olan Torbalı'nın ova köyü sayısı artmış, kazanın Küçük Menderes Ovası'ndaki alanı genişlemiştir. Bu da kazadaki tarımsal üretimin nitelik ve niceliğinde değişmelere yol açmış olmalıdır. Çünkü ilçenin kuzeyindeki engebeli arazilerde toprak kalitesi düşük olduğu halde özellikle Subaşı ve Atalanı kesimindeki yerler birinci sınıf tarım toprağına sahiptir. Dağ köylerinde zeytincilik ağırlıktayken, Küçük Menderes Ovası üzerindeki köylerde uzun yıllar pamuk üretimi ön planda olmuştur.¹²⁶ Ayrıca Sultan II. Abdülhamid'in çiftlik arazilerinden olan ve bizzat sultan tarafından cami ve mektep inşa ettirilen Bülbüldere, Subaşı, Kırbaş, Naime ve Tulum köylerinin bu kazaya katılmasıyla söz konusu tarihi miras da Torbalı'nın bir parçası haline gelmiştir.

1947'de Torbalı'ya Bağlanan Köylerin 1945'teki Nüfusu¹²⁷		
	Köyün Adı	Nüfus
1.	Atalanı	360
2.	Bülbüldere	185

¹²⁵ BCA. 30-11-1-0/190-7-11, 22 Mart 1947; Musa Şaşmaz, *a.g.e.*, s. 276.

¹²⁶ Veli Arkoç, *Torbalı*, İzmir, 1996, s. 46-52.

¹²⁷ *Genel Nüfus Sayımı (21.10.1945)*, s. 309.

3.	Subaşı	479
4.	Göllüce	258
5.	Kırbaş	166
6.	Naime	152
7.	Tulum	471

İdari Değişikliklerin İstatistiklere Yansımaları (1923-1950)

1923-1950 yıllarındaki Torbalı nüfusunu içeren istatistikler, Torbalı'nın idari değişikliklerini göz önüne almayan araştırmacılar için yanıltıcı bir görünüme sahiptir. Çünkü istatistikler incelendiğinde söz konusu yıllarda nüfusun büyük savrulmalar içerisinde olduğu kanısına ulaşılabılır. Nitekim 1923'te 8.660¹²⁸ olan "Torbalı'nın Toplam Nüfusu", 1927 nüfus sayımına göre 21.985¹²⁹, 1935 nüfus sayımına göre 16.364¹³⁰, 1940 nüfus sayımına göre de 21.226¹³¹ olmuştur. Bir sonraki nüfus sayımı olan 1945'te kazanın toplam nüfusu beş yılda % 6,36 artışla 22.670 kişi olmuş, bir sonraki beş yıllık zaman diliminde ise % 25,20 artışla 30.309'a ulaşmıştır.¹³²

Nüfus istatistikleri incelendiğinde 1923-27 arasında % 153 artmış olan Torbalı nüfusunun 1927-35 arasında % 25,5 azalmış olduğu görülmektedir. Oysa Torbalı'da büyük bir depremin yaşandığı 1928 yılında bile nüfusun doğal bir artış içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu yılda kazada toplam 1.168 doğum, 581 de ölüm vakası gerçekleşmiştir.¹³³ Ayrıca Torbalı'ya Lozan Antlaşması'ndan sonra mübadillerin, 1936 yılında da Romanya ve Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenlerin yerleştirildiği bilinmektedir. Bu göçlerin de nüfusta artışa yol açtığı muhakkaktır. Buna rağmen istatistiklerde görülen dalgalanmaların en önemli sebebinin idari sınırlardaki değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır.

¹²⁸ 1923 Senesi İzmir Vilayeti İstatistiki, 1. Kitap, s. 9. Kaynağın orijinalinde erkek nüfusunun toplamı 1122 verilmiştir. Ancak her köyün erkek nüfusu toplandığında 4526 sayısına ulaşılmaktadır.

¹²⁹ İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28), s. [595]

¹³⁰ İstatistik Yıllığı (1935-1936), s. 21.

¹³¹ 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 100'e ek Tablo-9: Bu kaynakta 1927-1965 nüfus sayımlarının sonuçları verilmiştir.

¹³² A.g.e., s. 100'e ek Tablo-9.

¹³³ İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28), s. 183.

1923-1927 arasında nüfustaki büyük artışın temelinde üç nahiyenin birleştirilerek Torbalı kazasının kurulması ve 1923 yılında ayrı ayrı görünen nüfus sayılarının hepsinin 1927 yılında "*Torbalı nüfusu*" olarak sayılması yatmaktadır. Çünkü 1923'te Torbalı'da 8.660, Dağkızılca'da 6.811¹³⁴, Değirmendere'de de 3.978¹³⁵ kişi yaşıyordu. Dolayısıyla 1927 yılında Torbalı kazasının kapsadığı alandaki nüfus sayısı 1923 yılında 19.449 idi. Dört yıl içerisinde alınan göçler ve doğal nüfus artışının da etkisiyle bu nüfus gerçekte 2.556 kişi artmış ve 21.985'e ulaşmıştır. Bu da aynı coğrafi alanda %153'lük bir artış değil %11,62'lik bir artış anlamına gelmektedir.

1927 yılında 21.985 olan "*Torbalı Nüfusu*"nun 1935 yılında yapılan genel nüfus sayımında 16.364'e düşmesi de büyük oranda idari değişikliklerle ilgilidir. Söz konusu zaman aralığında önce 1929 yılında Değirmendere nahiyesi köyleriyle birlikte Torbalı kazasından ayrılmıştır ki bu nahiyenin 1927 nüfus sayımına göre toplam nüfusu 4.513 kişi idi.¹³⁶ 1933'te Torbalı'nın Dağkızılca nahiyesinden ayrılarak Kemalpaşa kazasına bağlanan beş köy ise 1927 yılında toplam 1.687 nüfusa sahipti.¹³⁷ Buna göre 1927 yılı itibarıyla 6.200 kişinin yaşadığı yerleşim birimleri 1929-1933 yıllarında Torbalı'dan ayrılmış ve nüfus istatistiklerinde yine büyük bir dalgalanmaya yol açmıştır.

¹³⁴ 1923 Senesi İzmir Vilayeti İstatistiki, 1. Kitap, s. 9-10.

¹³⁵ A.g.e., s. 8.

¹³⁶ İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28), s. 182-183.

¹³⁷ A.g.e., s. 182.

Grafik 1: Torbalı'nın Nüfusu¹³⁸

1937 yılında Buca'ya bağlanan Belenbaşı ve Kırıklar köylerinin 1935 nüfus sayımına göre toplam nüfusu 515'ti.¹³⁹ 1947 yılında Tire'den ayrılarak Torbalı'ya bağlanan yedi köyün 1945 yılındaki nüfusu ise 2071'di.¹⁴⁰ Dolayısıyla 1937-1947 yılları arasında Torbalı'nın genel nüfus sayısında idari değişikliklere bağlı olarak önce yaklaşık 515 kişilik bir azalma sonra da 2.071 kişilik bir artış gerçekleşmiştir. Bu durum 1945-50 yılları arasında gerçekleşen 7.639 kişilik artışın içerisinde % 27,11'lik artışın idari değişikliğe bağlı olması anlamına gelmektedir.

Nüfus istatistikleriyle kıyaslandığında tarım istatistiklerinden anlamlı bir sonuç çıkarmak daha zor görünmektedir. Yine de aynı tür tarım ürünleri (buğday, arpa, yulaf, çavdar, darı, mısır, nohut) için 1928-1929 sezonunda ekim yapılan alanın 82.750 dönüm, 1935-36 sezonunda ise 49.100-55.000 dönüm aralığında olduğunu söylemek mümkündür.¹⁴¹ Bu azalmada sınır değişikliklerinin etkisinin olduğu kuşkusuzdur. Ancak ekim yapılan alanın yıldan yıla değişmesi ve üretim miktarlarının sadece ekim yapılan alana bağlı olmaması nedeniyle,

¹³⁸ 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 100'e ek Tablo-9

¹³⁹ *İstatistik Yıllığı (1935-1936)*, s. 21.

¹⁴⁰ *Genel Nüfus Sayımı (21.10.1945)*, s.309

¹⁴¹ *T.C. Devlet Yıllığı (1928-1929)*, İstanbul, 1929, s. 278, 280, 282; *İstatistik Yıllığı (1935-1936)*, s. 81; Bu konudaki muğlaklık darı ekim alanının 1935-36 istatistiklerine yansımamış olmasından kaynaklanmaktadır. 1928-29 sezonunda 4000 dönüm alanda 450 ton darı üretildiği göz önünde bulundurulunca, 1935-36 sezonunda 4000 dönümün biraz üzerinde alanda darı ekimi yapılmış olması olası görünmektedir.

kazanın idari sınırlarındaki değişimin bu konudaki etkisini tam olarak tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Sınır değişikliklerinin tarım istatistiklerine çok daha net bir yansımaları zeytin istatistiklerinde görülmektedir. Nitekim 1926'da oldukça geniş bir alana sahip olan Torbalı kazasındaki zeytin ağacı sayısı 506.800 olarak kaydedilmiştir.¹⁴² Ne var ki bu sayı 1935 yılında 306.460'e kadar düşmüş görünmektedir.¹⁴³ Bu çarpıcı düşüşte yine 1929'da Değirmendere nahiyesinin İzmir Merkez kazasına, 1933'te de beş köyün de Kemalpaşa'ya bağlanmasının etkisi olduğu açıktır. Bunun kısa vadede olmasa da Torbalı'daki zeytin ve zeytinyağı üretim istatistiklerine yansdığı da muhakkaktır.

1950'li yıllarda Torbalı'dan Ayrılan Köyler

1950'li yıllarda iki köy daha Torbalı'dan ayrılmıştır. Bunlardan Karacaagaç Buca nahiyesine, Havuzbaşı'da –daha önce olduğu gibi-Bayındır'a bağlanmıştır.

Belenbaşı ve Kırıklar köylerinin 1937'de Buca nahiyesine bağlanmasından sonra, Belenbaşı'na 3 km. uzaklıktaki Karacaagaç köyünün Torbalı'ya bağlılığı devam ediyordu. Oysa Torbalı'nın merkez nahiyesine bağlı olan Karacaagaç köyü Torbalı'ya 20 km., Buca'ya ise 16 km. uzaklıktaydı. Bu köyün halkı bütün alışverişini Buca nahiyesinden yapıyordu. Köyün Buca'ya ulaşım sorunu da yoktu. İzmir Valiliği, İl Genel Meclisi ile İl İdare Kurulu'nun mütaalarına dayanarak bu değişikliği İçişleri Bakanlığına teklif etmişti. Bakanlık da yaptığı incelemede teklifi yerinde bulmuştu. Sonuçta köy 28 Aralık 1954'te Cumhurbaşkanı, Başbakan ve İçişleri Bakanı imzalı kararlarla Torbalı kazasının Merkez nahiyesinden ayrılarak İzmir Merkez kazasının Buca nahiyesine bağlanmıştır.¹⁴⁴

1926 yılına kadar Bayındır'a bağlı olan Havuzbaşı köyü ise Torbalı'nın kaza olmasının ardından Taşkesik köyü ile birlikte Torbalı'ya bağlanmıştır. 1933 yılında bu köyün Bayındır'a iadesi Vilâyet Umumi Meclisi'nde kabul edilmişse de sonradan yapılan itiraz üzerine vazgeçildiği anlaşılmaktadır. 1 Nisan 1959 tarihli müşterek kararname

¹⁴² *İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiki*, s. [85-86]

¹⁴³ *İstatistik Yıllığı (1935-1936)*, s. 76.

¹⁴⁴ *BCA. 30-11-1-0/248-42-1*, 28 Aralık 1954; Şaşmaz, *a.g.e.*, s. 276.

ile Bayındır kazasına bağlı olarak Çırpı nahiyesi kurulunca, Bayındır'ın 13 köyünün yanı sıra Torbalı kazasının merkez nahiyesinden ayrılan Havuzbaşı köyü de Çırpı nahiyesine bağlanmıştır.¹⁴⁵

İl Yıllıklarına Göre Torbalı'nın İdari Değişimi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında başlayan “*Vilâyet salnâmesi yayınlama geleneği, Cumhuriyet döneminde 1967 ve 1973 yıllarında toplu halde yayımlanan il yıllıkları ile sürdürülmüştür*”.¹⁴⁶ Ayrıca başka bazı iller gibi İzmir de 1994'te bir il yıllığı yayımlamıştır. Böylece İzmir Valiliği tarafından “*İl Yıllığı*” adı altında yapılan yayınların sayısı üç olmuştur.¹⁴⁷ 1967-1994 yılları arasında yayınlanan bu kaynaklar da tıpkı Aydın Vilayeti Salnâmeleri ve İzmir İstatistik Yıllıkları gibi Torbalı'nın idari değişimine dair önemli bilgiler içermektedir.

1967 İl Yıllığı'na göre Torbalı'nın yüzölçümü 600 km² idi. İlçede bir kasaba, bir bucak, 38 köy vardı. Köylerin 32'si ilçe merkezine, 6'sı ise Dağkızılca bucağına bağlıydı.¹⁴⁸ İlçede Torbalı Belediyesi'nin yanı sıra Pancar kasabasında da bir belediye vardı.¹⁴⁹ Dağkızılca bucağında ise belediye bulunmuyordu.¹⁵⁰ Doğrudan Torbalı ilçe merkezine bağlı köyler şunlardı:

“*Ahmetli, Arslanlar, Atalanı (Burgaz), Ayrancılar (Tiryanda), Bülbüldere, Çakallar, Çapak, Çaybaşı, Dağtekk, Demirci, Düğerlik, Eyerli, Güllüce (Abdallar), Helvacı, Kaplancık, Karakızlar, Karakuyu, Kırbas, Korucuk (Dirmil), Kuşçuburun, Naime, Ormanköy (Çengele), Özbey (Hamidiye), Pamukyazı, Sağlık, Subaşı, Şehitler (Masat), Taşkesik, Tulum, Yazıbalı (Hortuna), Yeniköy, Yoğurçular*”.¹⁵¹

¹⁴⁵ T.C. Resmî Gazete, 4 Temmuz 1959.

¹⁴⁶ Bilgin Aydın, “Salnâme”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XXXVI, İstanbul, 2009, s. 53.

¹⁴⁷ Yasin Kayış, “Osmanlı Dönemi Vilâyet Salnâmeleri ile Cumhuriyet Dönemi Yıllıklarında Selçuk (Ayasuluğ/Akıncılar)”, *Selçuk-Bir UNESCO Kentine Disiplinlerarası Bakış*, Konya, 2020, s. 147.

¹⁴⁸ 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 54, 62, 87.

¹⁴⁹ Pancar köyünde bir belediye kurulması Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Başbakan Süleyman Demirel ve İçişleri Bakanı Faruk Sükan imzalı 28.02.1967 tarihli kararnameyle gerçekleşmişti: T.C. Resmî Gazete, 17 Mart 1967.

¹⁵⁰ 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 27, 31.

¹⁵¹ A.g.e., s. 54, 87-88.

Bu isimler incelendiğinde dikkat çeken ilk nokta Torbalı'da Sağlık ve Kaplancık adıyla iki yeni köyün kurulmuş olmasıdır.¹⁵² Bunlardan Sağlık köyü, daha önce Cellât tren istasyonunun bulunduğu mevkide kurulmuştur. Cellat Gölü'nün 1930'ların ikinci yarısında kurutulmasından sonra bu mevki yerleşime uygun hale gelmiş, Yörüklerin yerleşik hayata geçmesiyle önce Ahmetli köyüne bağlı bir mahalle olan bu yerleşim daha sonra köy statüsü kazanmıştır. Kaplancık da yine Yörüklerin yerleşik hayata geçmesiyle kurulmuş olan bir köydür.

Liste gözden geçirildiğinde yine köy adlarında bazı yazım farklılıkları ve değişiklikler göze çarpmaktadır. Eğerci'nin "Eğerci", Göllüce'nin "Güllüce" şeklinde yazılması buna örnek gösterilebilir. Ayrıca 1967 İl Yıllığı'nda köylerin isimlerinin değiştirilmesine devam edildiği görülmektedir. Bu isimler "Ayrancılar (Tiryanda), Güllüce (Abdallar), Korucuk (Dirmil), Ormanköy (Çengele), Özbey (Hamidiye), Şehitler (Masat), Yazıbaşı (Hortuna)" şeklinde, eski isimler parantez içinde belirtilerek verilmiştir. Ancak Göllüce/Güllüce'nin "Abdallar" şeklinde verilmesi sadece 1967 İl Yıllığı'na has bir durumdur. Dirmil köyünün adı ise uzun yıllar Korucuk olarak kullanılmış, 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi sonrasında halkın isteğiyle yeniden Dirmil'e dönüştürülmüştür.¹⁵³

¹⁵² A.g.e., s. 88.

¹⁵³ İsim değişikliği Korucuk Mahallesi muhtarı ve üç azanın imzasıyla Torbalı Belediyesi'ne sunulan 11.08.2017 tarih ve 14930 sayılı dilekçeyle talep edilmiş, gerekçe olarak da "FETÖ terör örgütünün başı Fetullah Gülen'in Erzurum ilinin Pasinler ilçesinin Korucuk köyüne kayıtlı olması" gösterilmiştir. Torbalı Belediye Meclisi talebi uygun bularak İzmir Büyükşehir Belediye Meclisinde sonuçlandırılmak üzere İzmir Büyükşehir Belediyesine gönderilmesine oy birliğiyle karar vermiştir: T.C. Torbalı Belediyesi Meclis Kararı, Tarih: 06/09/2017, Karar No: 53172231/9/145; <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/izmir/feto-nedeniyle-o-koyun-adi-degist-12261670> (Erişim: 28.03.2022); Konuyu 13 Aralık 2017 tarihli oturumunda ele alan İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi değişik mevzuat dolayısıyla bu tip isim değişikliği yetkisinin İçişleri Bakanlığında olduğu gerekçesiyle kararı oy birliğiyle iade etmiştir: <https://www.uncusehir.com/buyuksehir-iade-etti-valiye-gidecekler/29493/> (Erişim: 28.03.2022); T.C. İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararı, Tarih: 13/12/2017, Karar No: 1419; Torbalı Belediyesi bir gün sonra, 14 Aralık 2017'de aynı meclis kararıyla Torbalı Kaymakamlığı üzerinden İzmir Valiliğine başvurmuş, Torbalı Kaymakamlığı aynı gün "uygun görüşle" talebi İzmir Valiliğinin olurlarına sunmuştur. İsim değişikliği İzmir Valisi Erol Ayyıldız tarafından 18/12/2017 tarihli "Olur"la uygun görülmüş ve Korucuk

1967 İl Yıllığı'nda Dağkızılca'nın köy sayısı ise oldukça azalmıştır. Bucak merkezi Dağkızılca köyünün yanı sıra sadece Bozköy, Çakırbeyli, Doğanlılar, Karaot ve Saipler buraya bağlıdır.¹⁵⁴

Torbalı kent merkezinde 1950 yılı itibarıyla üç olan mahalle sayısı 1967 yılı itibarıyla Ertuğrul, Tepeköy, Torbalı ve Muratbey olmak üzere dörde yükselmiş görünmektedir. Pancar kasabasının mahalle sayısı ise Atatürk ve Fevzi Çakmak olmak üzere ikidir.¹⁵⁵

1967-73 yılları arasında Torbalı'nın köylerinde meydana gelen en önemli idari değişiklik Yazıbaşı'nın belde¹⁵⁶ statüsüne kavuşmasıdır. Böylece Yazıbaşı'nda da bir belediye yönetimi kurulmuştur. Ancak bu belediye 1 Mart 1973'te kurulduğu için henüz mahalle ayrımı yapılmamış, mahalle isimleri de il yıllığında yer almamıştır. Torbalı Belediyesi'nin kapsadığı alandaki mahalle sayısında ise bir değişiklik olmamıştır.¹⁵⁷ Pancar Belediyesi'nin iki olan mahalle sayısı da değişmemiştir.¹⁵⁸

Dağkızılca'nın bucak (nahiye) olarak yer aldığı son yıllık 1973 İl Yıllığı'dır. Ayrıca bu yılda "Dağteke (Dağtekke)" ve "Düverlik (Düğürmik)" şeklinde yazım söz konusudur.¹⁵⁹

1990'lı yılların ilk yarısında Torbalı'daki belde sayısında büyük bir artış gerçekleşmiştir. Önce 8 Mart 1990 tarihinde Çaybaşı¹⁶⁰, Subaşı¹⁶¹

mahallesinin adı eski hali olan Dirmil'e dönüştürülmüştür. İsim değişikliği Torbalı Kaymakamlığının 19/12/2017 tarih ve 31286460-517.04.01-E.4077 sayılı yazısıyla Torbalı Belediyesine bildirilmiştir.

¹⁵⁴ 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 54, 88.

¹⁵⁵ *Belediyeler Yıllığı*, Cilt: 3, Ankara, 1950, s. 569; 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 53-54.

¹⁵⁶ 1967 İl Yıllığı'nda "Kasaba" adı verilen yerleşim türleri için 1973 İl Yıllığı'nda "Belde" kavramı kullanılmıştır. Her ikisi de "nüfusu 2000'in üzerinde olan ve belediyesi bulunan yerleşim" anlamına gelmektedir.

¹⁵⁷ 1973 İzmir İl Yıllığı, İzmir, 1973, s. 210.

¹⁵⁸ 1973 İzmir İl Yıllığı'nın 210. sayfasında Pancar Belediyesi olarak yazılması gereken bilgi yanlış olarak "Çırpı Belediyesi" şeklinde yazılmış ve Çırpı, Torbalı ilçesi sınırlarında gösterilmiştir. Verilen bilgiye göre söz konusu belediyenin "Atatürk" ve "Fevzi Çakmak" adıyla iki mahallesi mevcuttu. Ancak aynı yılın 207'nci sayfasında doğru olarak Çırpı'nın Bayındır'a bağlı olduğu ve üç mahalleden oluştuğu bildirilmiştir. Ayrıca bkz. 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 54.

¹⁵⁹ 1973 İzmir İl Yıllığı, s. 198.

¹⁶⁰ BCA, 30-11-1-0/655-9-10, 8 Mart 1990.

¹⁶¹ BCA, 30-11-1-0/655-9-17, 8 Mart 1990.

ve Ayrancılar¹⁶² köylerinde birer belediye kurulmuştur. 1993 yılında Karakuyu köyünde de bir belediye kurulmasıyla¹⁶³ Torbalı'daki belde sayısı altıya yükselmiştir. ¹⁶⁴ Ne var ki 1994 İzmir İl Yıllığı'nda ilçenin köy sayısı 35, belde sayısı ise beş olarak yer almıştır. ¹⁶⁵ Bunun sebebi 1993 yılında belde statüsüne geçen Karakuyu'nun güncel durumunun yıllığa yansımaması ve Karakuyu'nun köyler arasında sayılmasıdır. Bu durumda 1994 yılı itibariyle Torbalı'nın köy sayısı 34, belde sayısı altı olmalıdır.

1994 İzmir İl Yıllığı'nda 1967 ve 1973 il yıllıklarıyla kıyaslandığında Torbalı'nın yüz ölçümünün –nedeni belirsiz bir şekilde- 600 km²'den 633 km²'ye yükseldiği görülmektedir.¹⁶⁶ Ayrıca Dağkızılca'nın bucak/naahiye statüsü kalmamış tüm köyler doğrudan Torbalı merkeze bağlı hale gelmiştir. Daha önceki kaynaklarda Çakallar adıyla geçen köy bu yılda Çamlıca olarak yer almıştır. Ayrıca daha önce Torbalı'nın köyleri listesinde yer almayan Yeşilköy de 1994 yılı itibariyle tüzel kişiliğe sahip bir köy durumuna gelmiştir.¹⁶⁷

1994 yılı itibariyle Torbalı kent merkezindeki mahalle sayısı beşe yükselmiştir.¹⁶⁸ 1990'lı yıllarda beşinci mahalle haline gelen “Atatürk Mahallesi” özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen vatandaşların yerleşmesiyle ortaya çıkmıştı. 1992 yılı itibariyle bu mahalledeki konutların % 59'u son beş sene içerisinde yapılmıştı.¹⁶⁹

21.yy'ın Başlarında Yerel İhtiyaçlara Bağlı Yeni Değişiklikler

1970'lerin ikinci yarısına kadar bir “Tarım Kenti” niteliği taşıyan Torbalı söz konusu yıllardan itibaren hızla sanayi yatırımlarını çekmeye başlamış ve aynı zamanda bir “Sanayi Kenti” niteliğine de bürünmüştür.¹⁷⁰ Bu durum Torbalı'ya yönelen iç göçü de hızlandırmış

¹⁶² BCA, 30-11-1-0/655-9-18. 8 Mart 1990.

¹⁶³ T.C. Resmî Gazete, 23 Ekim 1993.

¹⁶⁴ İzmir İl Yıllığı'94, İzmir, 1994, s. 416, 421.

¹⁶⁵ A.g.e., s. 416, 421.

¹⁶⁶ A.g.e., s. 416.

¹⁶⁷ A.g.e., s. 421.

¹⁶⁸ A.g.e., s. 416.

¹⁶⁹ Arkoç, a.g.e., s. 40.

¹⁷⁰ A.g.e., s. 32, 64, 66.

1990 yılında 71.007 olan Torbalı nüfusu¹⁷¹, 2021 yılı sonu itibariyle 201.476 kişiye yükselmiştir.¹⁷²

Torbalı'nın sınırları 1959 yılından itibaren uzunca bir süre değişmemiş, ilçeden ayrılan ya da ilçeye bağlanan köy olmamıştır. Söz konusu tarihten günümüze dek bunun tek istisnası Doğancılar köyünün Buca'ya bağlanmasıdır. Nif Dağı'nın eteklerinde yer alan bu köy Torbalı'ya 23, Buca'ya 21 km. uzaklıktadır. 8 Ekim 2003 tarihli sınır tespit kararı ile Torbalı ilçesinin Dağkızılca bucağına¹⁷³ bağlı Doğancılar köyünün, Buca ilçesi, merkez bucağına bağlanması uygun görülmüştür.¹⁷⁴ Karar Cumhurbaşkanı, Başbakan ve İçişleri Bakanı imzalıdır. Bu karar sonrasında Torbalı ilçesinin mülkî sınırları günümüzdeki halini almıştır.

1990'lardan itibaren kent merkezinin giderek kalabalıklaşması, yeni alanların da imara açılması kent merkezinde yeni mahalleler kurulmasını gerektirmiş bunun ilk uygulaması 1990'larda Atatürk Mahallesi'nin kurulması olmuştur. 2001-2006 yılları arasında ise Cumhuriyet, Yedi Eylül, Yemişlik ve Alpkent adıyla dört mahalle daha kurulmuş böylece Torbalı kent merkezi günümüzdeki mahalle taksimatına erişmiştir. 2019 yılı itibariyle bu mahallelerdeki nüfus sayısına bakıldığında yapılan düzenlemelerin zaruri ihtiyaçlardan kaynaklandığı ve bazıları Anadolu'daki birçok ilçe merkezinden kalabalık nüfusa sahip mahallelerin muhtarlık hizmetlerinin kolaylaştırılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Zira söz konusu yılda Muratbey Mahallesi'nin 18.892, Torbalı Mahallesi'nin 18.859, Ertuğrul Mahallesi'nin 17.480, Cumhuriyet Mahallesi'nin 9.235, Alpkent Mahallesi'nin de 8.681 nüfusa sahip olduğu tespit edilmiştir.¹⁷⁵

21.yy'ın İlk Çeyreğinde Yerel Yönetim Mevzuatındaki Değişiklikler ve Torbalı'ya Yansısı

¹⁷¹ A.g.e., s. 416.

¹⁷² <https://torbaliguncel.com/gundem/torbalı-nin-nufus-artis-hizinda-dusus-h58692.html> (Erişim: 13.04.2022).

¹⁷³ 1994 İzmir il yıllığında bucağın olarak geçmeyen Dağkızılca, söz konusu arşiv belgesinde bucağın olarak yazılmıştır.

¹⁷⁴ T.C. Resmî Gazete, 9 Ekim 2003.

¹⁷⁵ Büyük Torbalı, 7 Şubat 2020.

2004 yılına kadar Torbalı'da gerçekleşen idari sınır değişikliklerinin yerel ve özel ihtiyaçlardan kaynaklandığı, gerek merkezi gerek mülki gerekse de yerel idare kurumlarının bu yerel ve özel ihtiyaçları göz önünde bulundurarak kanunların verdiği yetkiler çerçevesinde değişiklikler yaptığı görülmektedir. Ancak 2004 yılından sonra gerçekleşen değişikliklerin büyük çoğunluğu bir başka karakteristik özelliğe sahiptir.

Türkiye 2004-2021 yılları arasında yapılan bir dizi yasal değişiklikle mülki ve beledi sınırlarda köklü değişikliklere gitmiş, idari statüler ile yetki ve sorumluluklar yeniden tanımlanmıştır. Yapılan bu değişiklikler ülke genelinde olduğu gibi İzmir'e bağlı Torbalı ilçesinde de bir dizi dönüşümü ve mevcut durumun yeni mevzuata uyarlanmasını beraberinde getirmiştir.

10 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilen 5216 sayılı "*Büyükşehir Belediyesi Kanunu*"nun Geçici 2.Maddesi ile büyükşehir belediyelerinin sınırları genişletilmiştir.¹⁷⁶ Kamuoyunda "*pergel kanunu*" olarak adlandırılan "*bu düzenlemeye göre nüfusları doğrultusunda büyükşehir belediyelerin sınırları belli yarıçaplı daireler çerçevesinde genişletilmiştir*".¹⁷⁷ Buna bağlı olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin yeni sınırları da "*...valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülki sınırları içinde kalmak şartıyla...*" 50 km yarıçaplı bir dairenin sınırları olarak belirlenmiştir. Belde belediyelerinin varlığının korunduğu bu kanunda, söz konusu belediyeler "*ilk kademe belediyesi*" olarak tanımlanmıştır.¹⁷⁸ Kanunun uygulamaya girmesiyle Torbalı da İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları kapsamına alınmıştır.

Yerel yönetimler konusunda ikinci köklü değişiklik 2008 yılında kabul edilerek 2009 yılında yürürlüğe giren 5747 Sayılı Kanun ile yapılmıştır.¹⁷⁹ Bu düzenleme ile Türkiye çapındaki birçok ilk kademe belediyesi gibi Karakuyu, Çaybaşı, Subaşı, Yazıbaşı, Pancar ve Ayrancılar

¹⁷⁶ T.C. Resmî Gazete, 23 Temmuz 2004.

¹⁷⁷ Ozan Zengin, "Büyükşehir Belediyesi Sisteminin Dönüşümü: Son On Yılın Değerlendirmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 72 (2014/2), s.100.

¹⁷⁸ T.C. Resmî Gazete, 23 Temmuz 2004; Ozan Zengin, "Büyükşehir Belediyesi Sisteminin Dönüşümü: Son On Yılın Değerlendirmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 72 (2014/2), s. 97, 100.

¹⁷⁹ T.C. Resmî Gazete, 22 Mart 2008 (Mükerrer).

beldelerindeki ilk kademe belediyelerinin de tüzel kişilikleri kaldırılmış, bu beldeler Torbalı Belediyesi sınırları içerisine alınmıştır.

İlk kademe belediyelerinin kaldırılması, önceden köy daha sonradan da belde statüsünde olan yerleşimlerin adlarının idari açıdan anlam kaybetmesine yol açmıştır. Çünkü bu köyler beldeye dönüştüklerinde mahallelere ayrılmış, beldenin adı bir yerel yönetim birimi haline gelmişti. Örneğin Ayrancılar beldesi 2009 yılında Atatürk, Fevzi Çakmak, İnönü ve Cumhuriyet adında dört mahalleden oluşuyordu.¹⁸⁰ Ayrancılar Belediyesi kapatılınca bu mahalleler doğrudan Torbalı Belediyesi sınırları içerisine alındı. “Ayrancılar” adının da gerek merkezi, gerek mülki gerekse de yerel yönetim açısından bir statüsü kalmadı. 17 yılda üç kez statü değiştiren¹⁸¹ Karakuyu ise Atatürk ve Karakuyu mahallelerinden oluştuğu için Karakuyu adı, belde belediyesinin kaldırılmasından sonra da hiç olmazsa bir mahalle ismi olarak varlığını sürdürebilmiştir. Ne var ki Karakuyu mahallesinin sınırları 2009 öncesindeki Karakuyu beldesinin sınırlarıyla örtüşmemektedir. Bu sebeplerden dolayı 2009’da tüzel kişiliklerini kaybeden Karakuyu, Çaybaşı, Subaşı, Yazıbaşı, Pancar ve Ayrancılar için hiçbir idari statüsü olmayan ve “yerleşim bölgesi”¹⁸² anlamına gelen “semt” ifadesini kullanmak doğru olacaktır.

İlk kademe belediyelerinin kaldırılmasının doğurduğu bir başka sonuç ilçe çapında farklı beldelerde bulunan mahalle isimlerinin çakışması olmuştur. Beldelerin, ilçe belediyesi sınırları içerisine alınmasıyla, Torbalı Belediye sınırları içerisinde beş tane Atatürk Mahallesi, iki tane İnönü Mahallesi, iki tane Fevzi Çakmak Mahallesi, iki tane de Cumhuriyet Mahallesi olmuştur. Bu sorunu aşmak üzere 2009 yılında Torbalı Belediye Meclisi kararıyla mükerrer mahalle isimleri değiştirilmiştir. Bu bağlamda Atatürk adındaki mahallelerden Subaşı’ndaki 19 Mayıs, Ayrancılar’daki Mustafa Kemal Paşa, Karakuyu’daki Gazi Mustafa Kemal Paşa, Çaybaşı’ndaki Mustafa Kemal Atatürk, Pancar’daki ise Gazi Paşa olarak adlandırılmıştır. Ayrancılar’daki İnönü ve Fevzi Çakmak mahallelerinin adı aynı kalırken, Subaşı’ndaki İnönü mahallesinin adı İsmetpaşa, Pancar’daki Fevzi

¹⁸⁰ *Geçmişten Günümüze Ayrancılar*, Hazırlayan: Hüseyin Özer, İzmir, 2009, s. 19.

¹⁸¹ Veli Arkoç, *Karakuyu*, s. [14]

¹⁸² *Türkçe Sözlük*, Cilt: II, Ankara, 1988, s.1279.

Çakmak Mahallesi'nin adı da Kazım Karabekir olarak değiştirilmiştir. Yazıbaşı'ndaki Cumhuriyet Mahallesi'nin adının da 29 Ekim olarak değiştirmesiyle sadece Torbalı ilçe merkezinde Atatürk ve Cumhuriyet adını taşıyan mahalleler kalmıştır.

Yasal düzenlemelere uygun olarak Torbalı'nın dizayn edilmesi ve yerel yönetim kurumlarının yeniden organize olması sürecinde köklü bir adım daha atılmıştır. 2012 yılında yapılan yasal düzenleme¹⁸³ sonucunda 30 Mart 2014 mahalli idareler seçimlerinden sonra geçerli olmak üzere *"Sayısı otuza çıkan büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırlarıyla örtüştürülmüş; büyükşehir ilçe belediyelerinin sınırları da ilçe mülki sınırlarla çakıştırılmış"*tır.¹⁸⁴ İzmir ve Torbalı'yı da kapsayan bu kanunun yürürlüğe girmesiyle ülke çapında büyükşehir belediyesi sınırlarında kalan 16.500 köy¹⁸⁵, tüzel kişilikleri kaldırılarak ve mahalleye dönüştürülerek buldukları ilçenin belediyesine bağlanmıştır. Ancak bu aşamada kanunda yer alan *"... belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış ... belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır"* hükmü yeni kurulan büyükşehir belediyeleri için geçerli olmuş, kanun öncesinde beldeleri zaten kapatılmış olan İzmir'in de dahil olduğu 14 büyükşehir belediyesi için geçerli olmamıştır. Bu yüzden Torbalı'da 2009'a kadar belde statüsünde olan altı yerleşim birer mahalle olarak değil, 2009 öncesindeki mahalle taksimatıyla ilçe belediyesi içerisinde yer almaya devam etmiştir. Dolayısıyla kanunun Torbalı'ya en önemli yansıması ilçede *"köy"* olarak tanımlanan idari ve beşeri birim kalmaması, yüzlerce yıllık köylerin yasal düzenlemeyle mahalleye dönüştürülmüş olmasıdır.

Torbali Belediye Meclisi 7 Kasım 2014 tarihli oturumunda, tüzel kişiliği 2009 yılından itibaren sona eren *"beldelerin isimlerinin yaşatılması için"* çözüm arayışına girerek İzmir Büyükşehir Belediyesi'nden bazı mahalle isimlerinin değiştirilmesi talebinde bulunulmasını kararlaştırmıştır. Oy birliği ile alınan karara göre Mustafa Kemal Paşa Mahallesi'nin adının Ayrancılar Mahallesi, İsmet Paşa

¹⁸³ T.C. Resmî Gazete, 6 Aralık 2012.

¹⁸⁴ Ozan Zengin, *"Büyükşehir Belediyesi Sisteminin Dönüşümü: Son On Yılın Değerlendirmesi"*, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 72 (2014/2), s.102.

¹⁸⁵ A.g.m., s.103.

Mahallesi adının Subaşı Mahallesi, Gazi Paşa Mahallesi adının Pancar Mahallesi ve 29 Ekim Mahallesi adının Yazıbaşı Mahallesi'ne dönüştürülmesi istenmiştir.¹⁸⁶ 14 Eylül 2015 tarihli toplantısında konuyu ele alan İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclisi söz konusu mahallelerin adının değişmesine nitelikli çoğunlukla oybirliği ile karar vermiştir.¹⁸⁷ Bu karar tarihi isimlerin tekrar yasal statüye kavuşturulması ve kültürel mirasın korunması açısından isabetli olmuştur. Öte yandan, yeniden birer mahalleye verilerek yaşatılan bu isimlerin 2015'teki kapsadıkları alanlar ile 1960 ve 2009 öncesinde kapsadıkları alanlar aynı değildir.

2012 yılında kabul edilen ve 30 Mart 2014 mahalli idareler seçimlerinden sonra yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa uygulama aşamasında avantajların yanı sıra bir takım sorunları ve tartışmaları beraberinde getirmiştir.¹⁸⁸ Çünkü köyler ile mahalleler belli oranda benzerlik gösterebilir de tarih içerisinde gerek idari statüleri gerekse de üretim ve yaşam biçimi açısından farklı olagelmüşlerdir.¹⁸⁹ Köylerin mahalleye dönüştürülmesiyle tarım ve hayvancılığın zorlaşması, bazı harç ve vergilerdeki artışlar ile su kullanımındaki sıkıntılar uygulama aşamasında dile getirilen şikâyetlerin başında yer almıştır. Bu sorun ve şikâyetlerin dikkate alınmasıyla 2020 ve 2021 yıllarında yeni yasal düzenlemelere gidilmiş, “*kırsal mahalle*” kavramı büyükşehir mevzuatındaki yerini almıştır.¹⁹⁰ Ülke çapında, köyden mahalleye dönüştürülmüş olan bazı yerleşimlerin “*kırsal mahalle*” statüsüne geçiş sürecinde, Torbalı'daki 47 yerleşimin de bu statüye alınmasının uygun

¹⁸⁶ T.C. Torbalı Belediyesi Meclis Kararı, Tarih: 07/11/2014, Karar No: M.35.3.TOR.0.10/10-16/183.

¹⁸⁷ T.C. İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararı, Tarih: 14/9/2015, Karar No: 859.

¹⁸⁸ Bu olumsuzluk ve tartışmalara örnek olarak bkz. <https://www.amerikaninsesi.com/a/mahalleye-donusen-koylere-yeni-statü-kırsal-mahalle/5771461.html> (Erişim: 05.07.2021); Feriştah Yılmaz, “Büyükşehir Yönetimlerinde Bütünleşmeci Düzenlemelerin Kırsal Mahallelere Çok Boyutlu Etkisi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı: 2 (Haziran 2021), s.121-155; Gökçe Karalezli, “Mahalle ve Köyün Birleştirilmesi ile Oluşan Yeni Bir Birim: Kırsal Mahalleler”, *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1 (Haziran 2021), s. 50-61; Hüseyin Özgür, Pınar Savaş Yavuzçehre, “Türkiye'nin Büyükşehir Belediyesi Sistemi: 1982-2015”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1) (Aralık 2016), s. 921.

¹⁸⁹ Gökçe Karalezli, *a.g.m.*, s.56-59.

¹⁹⁰ *A.g.m.*, s. 50, 58-60; T.C. Resmî Gazete, 15 Nisan 2021.

olduğu Torbalı Belediye Meclisinin 5 Ekim 2021 tarihli oturumunda oy birliğiyle kabul edilmiştir.¹⁹¹ Konuyu ele alan İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclisi de 16 Aralık 2021 tarihli oturumunda bu kararı yerinde bulmuş ve yine oy birliğiyle kabul etmiştir.¹⁹² Böylece Osmanlı İmparatorluğu döneminden 2014 yılına kadar “köy”, 2014-2021 yılları arasında “mahalle” statüsünde olan bazı yerleşimler “kırsal mahalle” statüsüne geçmiştir.

Sonuç

19.yy'ın ortalarına kadar Kızılhisar ve Triyanda'nın idari statüye sahip olduğu alanda sonradan Torbalı idari bir birim haline dönüşmüştür. Kızılhisar ve Triyanda'nın idari statülerinin ortadan kalkmasıyla Torbalı köyü önce nahiyeye sonra da kazaya adını vermiştir. Ancak merkez özelliğini zamanla yitirmiş, bu vasfı Tepeköy kazanmıştır.

İdari statü kazanmasından sonra Torbalı'nın sınırları adeta diri birer fay gibi hareketli olmuş, pek çok kez değişikliğe uğramış, Torbalı'ya bağlanan ve Torbalı'dan ayrılan köyler olmuştur. Ayrıca on iki köyün adı değişmiş, 1891 kayıtlarında Torbalı'ya bağlı olan beş köy zamanla dağılmış, 20.yy içerisinde üç tane de köy kurulmuştur.

Yapılan sınır değişikliklerinin birçoğunda değişen koşullar ile yerel ve özel ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmuş, bazı değişiklikler de doğrudan halkın talebi sonucunda gerçekleşmiştir. Sınır değişikliklerin en yoğun olduğu dönem 1914-1947 yılları arasındadır.

¹⁹¹ T.C. Torbalı Belediyesi Meclis Kararı, Tarih: 05/10/2021, Karar No: 53172231/13/222; <https://www.egepostasi.com/yerel-yonetimler/torbali-da-kirsal-mahalle-duzenlemesi-meclisten-gecti-h269575.html> (Erişim: 19.02.2022).

¹⁹² T.C. İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararı, Tarih: 16/12/2021, Karar No: 975090404.301.05.1553; Bu kararla “Ahmetli, Arslanlar, Atalan, Bahçelievler, Bozköy, Bülbüldere, Çakırbeyli, Çamlıca, Çapak, Çaybaşı, Mustafa Kemal Atatürk, Yeni, Dağkızılca, Dağtekke, Demirci, Dirmil, Düverlik, Eğerci, Gazi Mustafa Kemal, Göllüce, Helvacı, Kaplancık, Karakızlar, Karakuyu, Karaot, Kazım Karabekir, Kırbas, Kuşçuburun, Naime, Ortaköy, Ormanköy, Özbey, Pamukyazı, Pancar, Sağlık, Saipler, Subaşı, 19 Mayıs, Şehitler, Taşkesik, Tulum, Türkmenköy, Yazıbaşı, İstiklal, Yeniköy, Yeşilköy ve Yoğurtçular Mahalleleri sınırları içindeki tespiti yapılan alanlar... kırsal mahalle” statüsüne alınmıştır. İnönü Mahallesi de bu kapsama alınmakla birlikte kırsal yerleşim özelliği göstermeyen kısımları kapsam dışı tutulmuştur.

Torbalı'nın sınırlarının sürekli bir değişim içerisinde olduğu yıllara dair istatistikler idari sınırlardaki değişiklikler göz önüne alınmadığı takdirde araştırmacıları yanlış yorumlara sürükleyebilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle istatistiklerin tarihsel birer kaynak olarak kullanılmasında özel dikkat gerekmektedir.

2004 yılına kadar Torbalı'nın merkezinde ve kırsal kesiminde meydana gelen sınır değişiklikleri ile idari değişiklikler, yerel ihtiyaçlar ve değişen koşulların göz önüne alınmasıyla gerçekleşmiştir. 2004 yılından sonra gerçekleşen değişiklikler ise büyük oranda ülke çapındaki yasal düzenlemelerin doğrudan birer yansıması ve Torbalı'da uygulanmasından ibarettir. Bu konuda en radikal adım yüzyıllar boyunca köy statüsünde olan yerleşim alanlarının mahalleye dönüştürülmesi olmuştur. Ancak ulusal çaptaki bu değişim çok uzun soluklu olmamıştır. Köyden mahalleye dönüşümün olumsuz sonuçları göz önüne alınarak yapılan yeni yasal düzenlemelerle "kırsal mahalle" kavramı mevzuattaki yerini almış ve tarihsel süreçte köy olan birçok yerleşim gibi Torbalı'nın birçok mahallesi de bu statüye alınmıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet. NF. Nafia (C. NF.)

Maliye Nezareti. Emlak-ı Emiriye Müdüriyeti (ML.EEM.)

Yıldız Perakende Evrakı. Hazine-i Hassa (Y.PRK.HH.)

İrade.Dahiliye (İ.DH.)

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)

Dahiliye. Hapishaneler Müdüriyeti (DH.MB.HPS.)

Dahiliye. Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü (DH.UMVM.)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

(BCA)

Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı (30-11-1)

Belediye Arşivleri

T.C. İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararları

T.C. Torbalı Belediyesi Meclis Kararları

Torbalı Kaymakamlığı'ndan Torbalı Belediyesi'ne yazılan 19/12/2017 tarih ve 31286460-517.04.01-E.4077 sayılı yazı.

Sürelî Yayınlar

Resmî Ceride
T.C. Resmî Gazete
Ahenk (İzmir)
Anadolu (İzmir)
Büyük Torbalı (İzmir-Torbalı)

Kitaplar ve Makaleler

1923 Senesi İzmir Vilayeti İstatistiki, 1. Kitap, Yayına Hazırlayan: Erkan Serçe, İzmir, 2001.

1967 İzmir İl Yıllığı, İzmir, 1969.

1973 İzmir İl Yıllığı, İzmir, 1973

Arkoç, Veli, *Karakuyu*, [İzmir], 2015.

Arkoç, Veli, *Torbalı*, İzmir, 1996.

Aybek, Serdar, Meriç, Aygün Ekin, Öz, Ali Kazım, *İonia'da Bir Ana Tanrıça Kenti-Metropolis*, İstanbul, 2009.

Aydın Vilayeti Salnâmesi-H. 1296 [M.1879].

Aydın Vilayeti Salnâmesi-H. 1297 [M.1880]

Aydın Vilayeti Salnâmesi-H. 1302, R. 1300 [M.1885].

Aydın Vilayeti Salnâmesi-H. 1308, R. 1307 [M.1891], Cilt I.

Aydın Vilayeti Salnâmesi-H. 1308, R. 1307 [M.1891], Cilt II.

Aydın Vilâyeti Salnâmesi-H. 1312 [M.1894].

Aydın Vilâyeti Salnâmesi-H. 1314 [M.1896].

Aydın Vilâyeti Salnâmesi-H. 1326 [M.1908].

Aydın Vilayeti Salnâmesi-R. 1304 [M.1888].

Aydın, Bilgin, "Salnâme", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XXXVI, İstanbul, 2009, s. 51-54.

Baykara, Tuncer, *İzmir Şehri ve Tarihi*, İzmir, 2001.

Belediyeler Yıllığı, Cilt: 3, Ankara, 1950.

Bilgi, Nejdî, "Cumhuriyet'in İlk Döneminde Mülkî Yapının Gelişimi (1920-1950)", *Türkler*, Cilt: XVII, s. 334-346.

Çakmak, Zafer, "Batı Anadolu'da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/1 (2009), s. 209-221.

Çetin, Necat, "1530 Yılı Anadolu Muhasebe Defteri'ne Göre Torbalı Çukurundaki Köyler", *Büyük Torbalı*, 14 Mart 2009.

Çetin, Necat, "Torbalı'nın Dağılan Köyü: Arıtış Köyü", *Büyük Torbalı*, 11 Ağustos 2006.

Çetin, Türkan, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Cilt: VIII, İstanbul, 1985.

Geçmişten Günümüze Ayrancılar, Hazırlayan: Hüseyin Özer, İzmir, 2009.

Gençoğlu, Mustafa, "1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), s. 29-50.

Genel Nüfus Sayımı (21.10.1945), Ankara, 1949.

İstatistik Yıllığı (1933-1934), İzmir, 1936.

İstatistik Yıllığı (1935-1936), İzmir, 1937.

İstatistik Yıllığı (1937-1938), İzmir, 1939.

İzmir İl Yıllığı'94, İzmir, 1994.

İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiki, İzmir, 1927.

İzmir Vilâyeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir, 1930.

İzmir Vilâyeti Salnâmesi (1927-28), İzmir, 1929.

İzmir Vilâyeti Umumî Meclisinin 1932 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi, İzmir, 1932.

İzmir Vilâyeti Umumî Meclisinin 1933 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi, İzmir, 1933.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı-1831*, Ankara, 1943.

Karalezli, Gökçe, "Mahalle ve Köyün Birleştirilmesi ile Oluşan Yeni Bir Birim: Kırsal Mahalleler", *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1 (Haziran 2021), s. 50-61.

Kayış, Yasin, "Osmanlı Dönemi Vilâyet Salnâmeleri ile Cumhuriyet Dönemi Yıllıklarında Selçuk (Ayasuluğ/Akıncılar)", *Selçuk-Bir UNESCO Kentine Disiplinlerarası Bakış*, Konya, 2020, s. 145-212.

Kayış, Yasin, *Aydın Vilayeti Salnâmeleri'nde Torbalı ve Sultan II. Abdülhamid'in Hayır Eserleri*, İzmir, 2012.

Keskin, Nuray E., "Cumhuriyet Döneminde Toprağa Dayalı Örgütlenme: İl Yönetimi Sisteminin Kuruluşu", *Memleket Siyaset Yönetim*, II/5 (2007/5), s. 119-174.

Küçükkuşurlu, Murat, "Türkiye'de Livaların Vilâyete Dönüştürülmesi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10 (Güz 2009), s. 23-50.

Kütükoğlu, Mübahat S., XV ve XVI. Asırlarda *İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadî Yapısı*, İzmir, 2000.

Meriç, Recep, *Metropolis- Ana Tanrıça Kenti*, İstanbul, 2003.

Ortaylı, İlber, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: I, s. 231-244.

Ortaylı, İlber, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, İstanbul, 1985.

Osmanlı Devlet Salnâmesi-1273 [M. 1857].

Osmanlı Devlet Salnâmesi-1283 [M. 1867].

Özgür, Hüseyin, Savaş Yavuzçehre, Pınar, "Türkiye'nin Büyükşehir Belediyesi Sistemi: 1982-2015", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1) (Aralık 2016), s. 903-926.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, İstanbul, 1951.

Pınar, İlhan, *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir-Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir(1608-1918)*, İzmir, 2001.

Ramsay, W.M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Paktaş), İstanbul, 1960.

Sağ, Rahim, *Niğ'ten Kemalpaşa'ya*, İzmir, 2017.

Sarıbey Haykıran, Aysun, *Aydın Vilayeti'nde Çiftlikler (1839-1918)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet, "1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, V/5 (Eylül 1996), s. 89-103.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet, "1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, V/6 (Kasım 1996), s. 89-99.

Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları, İstanbul, 1928.

Şaşmaz, Musa, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, Cilt: VIII, Ankara, 2014.

T.C. Devlet Yıllığı (1928-1929), İstanbul, 1929.

T.C. Devlet Yıllığı (1929-1930), İstanbul, 1930.

T.C. İzmir Vilayeti 1930-1931 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir, 1931.

Tabak, Serap, "Salnâmelere Göre XIX. Yüzyıl'da Torbalı", *Küçük Menderes Araştırmaları-Makaleler*, 1 (Ekim 2010), Ödemiş, s. 75-89.

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, İstanbul, 1996.

Tournefort, Joseph de, *Tournefort Seyahatnamesi*, Editör: Stefanos Yerasimos, İstanbul, 2013.

Tozduman Terzi, Arzu, *Hazine-i Hassa Nezareti*, Ankara, 2000.

Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi*, Ankara, 2006.

Türkçe Sözlük, Cilt: II, Ankara, 1988.

Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, 1993.

Yazıcı, Muhammed, *XVI.Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesinde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılım*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2002.

Yılmaz, Feriştah, “Büyükşehir Yönetimlerinde Bütünleşmeci Düzenlemelerin Kırsal Mahallelere Çok Boyutlu Etkisi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı: 2 (Haziran 2021), s. 121-155.

Zengin, Ozan, “Büyükşehir Belediyesi Sisteminin Dönüşümü: Son On Yılın Değerlendirmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 72 (2014/2), s. 91-116.

İnternet Kaynakları

<http://www.torbalı.gov.tr/cografi-yapi-iklim-ve-nufus> (Erişim: 28.12.2020).

<https://torbalıguncel.com/gundem/torbalı-nin-nufus-artis-hizinda-dusus-h58692.html> (Erişim: 13.04.2022).

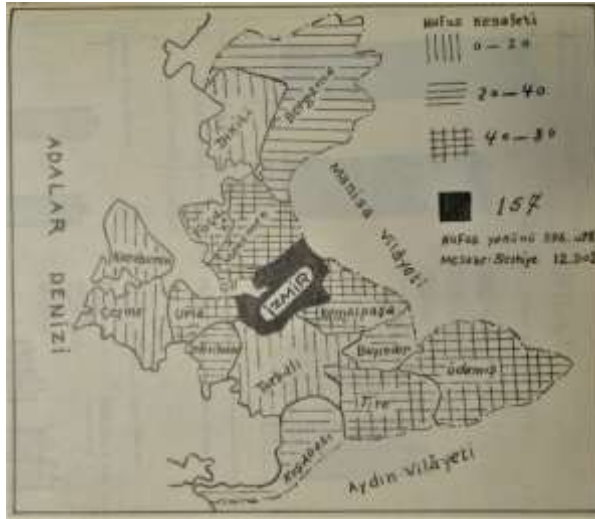
<https://www.amerikaninsesi.com/a/mahalleye-donusen-koylere-yeni-statu-kırsal-mahalle/5771461.html> (Erişim: 05.07.2021).

<https://www.egepostasi.com/yerel-yonetimler/torbalıda-kırsal-mahalle-duzenlemesi-meclisten-gecti-h269575.html> (Erişim: 19.02.2022).

<https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/izmir/feto-nedeniyle-o-koyun-adi-degisti-12261670> (Erişim: 28.03.2022).

<https://www.oncusehir.com/buyuksehir-iade-etti-valiye-gidecekler/29493/> (Erişim: 28.03. 2022).

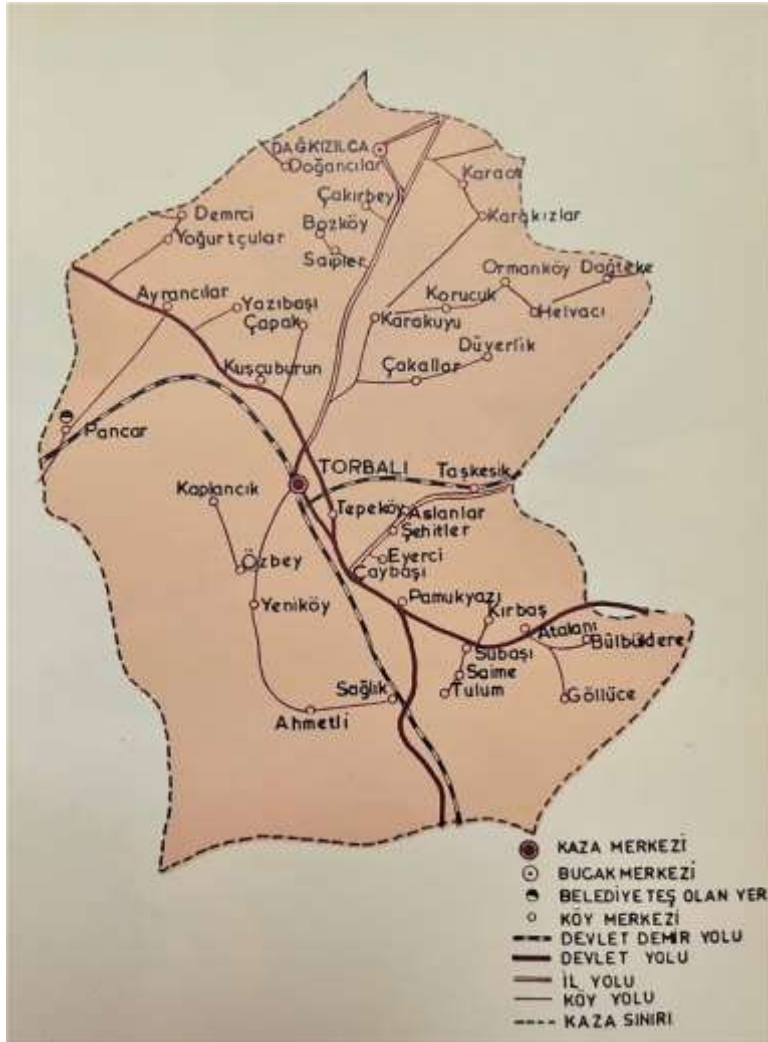
EKLER

Harita- 1 Torbalı Kazasının Sınırları¹⁹³Harita- 2 Torbalı Kazasının Sınırları¹⁹⁴

¹⁹³ 1933-1934 İzmir Vilayeti İstatistik Yılı

¹⁹⁴ 1937-1938 İzmir Vilayeti İstatistik Yılı

Harita- 3 Torbalı Kazası ve Köyleri¹⁹⁵

¹⁹⁵ 1967 İzmir İl Yılığ

Extended Abstract

Torbalı is a district of İzmir in Western Anatolia. Centuries after the ancient city of Metropolis, it was born as a village on the same land, and its current population has exceeded 200,000. With its current state, Torbalı is the largest district of İzmir on the Küçük Menderes Plain. This article deals with the administrative changes that Torbalı has undergone since the 1850s. Change in Torbalı's administrative status; villages connected to, separated from Torbalı and dispersed as well as border changes, changes due to legal regulations and the reflections of this change are the main topics discussed.

From the 17th century to the middle of the 19th century, there was no change in the village status of Torbalı. In its geography, there were two administrative units with the status of "district", namely Kızılhisar and Tiryanda/Trianda. In a source dated 1857, it is written that Torbalı is the other name of Kızılhisar. Thus, it is understood that in the middle of the 19th century, Torbalı began to gain a more important administrative status than the village. As a result of the legal regulations in 1864 and 1871, the administrative status of Torbalı was also clarified. In the last quarter of the 19th century, Torbalı was now in the status of "township" meaning "community of villages" together with Tiryanda/Triyanda. Over time, the administrative status of Tiryanda/Trianda also disappeared and Torbalı became a center to which about forty villages were affiliated. The name Torbalı was used to describe both the township covering forty villages and the village in the center of this township. In the same years, some villages in Torbalı were conquered by the Ottoman Sultan II. It was bought by Abdülhamit. Works such as mosques and schools were built by the Sultan in these villages with farm status. Torbalı village was not one of the sultan's farms. Therefore, the center of the farms became the village called Tepeköy. Since 1896, the market place was established in Tepeköy. This affected the development of the city center in the following years.

In 1908, the total population of Torbalı township, to which 43 villages were connected, was 11,390. During the Second Constitutional Era, a municipality was established in Tepeköy, a district of Torbalı. The central importance of Tepeköy has increased even more. In 1914, around 13 villages that were previously affiliated to Torbalı were separated as Dağkızılca township and were directly connected to İzmir. Thus, the number of villages connected to Torbalı decreased to 23.

When the Turkish Republic was founded, Torbalı was still a township. In 1923, the township with an area of 321.75 km² had 23 villages and a total of 8,660 people lived in these villages. Torbalı was turned into a district in 1926.

It was managed by the Governor. In addition, Dağkızılca and Değirmendere sub-districts, which were previously directly connected to İzmir, were connected to the Torbalı district. The borders of Torbalı were expanded and reached 967 square kilometers. The number of villages has also increased to over 60. However, this period, when the district had the widest limits, lasted only three years. Due to transportation and management difficulties, Değirmendere was separated from Torbalı in 1929 and reconnected to the center of İzmir. Thus, the number of villages connected to Torbalı fell below 45. Meanwhile, some villages were dispersed and lost to history. The first examples of changes in village names took place in these years.

From the beginning of the 1930s to the end of the 1950s, the boundaries of the Torbalı district changed frequently. Depending on these changes, the number of villages increased and decreased. While changing the allegiances of the villages, the wishes and needs of the people were often taken into consideration. Sometimes commissions were set up to conduct on-site inspections. These issues were discussed in the Provincial General Assembly, sometimes causing harsh and suggestive discussions among the representatives of the districts. If the provincial governing bodies deem it necessary to change the borders as a result of their work, this situation was presented to the government by the governorship. If the proposal was evaluated and deemed appropriate in Ankara, it was approved and formalized with the signatures of the Minister of Interior, Prime Minister and President. In this context, the villages of Fetrek [Vişneli], Dere [Dereköy], Teke [Gökyaka/Gökyakatepe], Cumalı and Sinekli [Yeşilköy] were separated from the Dağkızılca township of Torbalı and connected to the Kemalpaşa district in 1933. In 1937, Belenbaşı and Kırıklar villages were again separated from the Dağkızılca township of Torbalı and connected to Buca. In 1947, the villages of Atalanı, Bülbüldere, Subaşı, Göllüce, Kırbaş, Naime and Tulum were separated from Tire and connected to Torbalı. Relatively little changed in the 1950s. Karacağağaç, one of the villages of Torbalı, was connected to Buca in 1954, and Havuzbaşı to Bayındır in 1959. Thus, the number of villages in Torbalı fell below 40.

As a result of the border changes between 1933-1959, Torbalı lost its area mainly from the north, while it expanded in the southeast direction. This means the separation of the mountain villages from the district and the joining of some villages on the Küçük Menderes Plain to Torbalı. Therefore, there has been a change in the quality and quantity of agricultural products grown in Torbalı. Because the alluvial soils of the Küçük Menderes Plain are very fertile, although the soil quality is low in the rugged lands in the north. While the mountain villages in the region mainly grew olives, the plain villages

had the opportunity to grow a wider variety of products, especially cotton. These border changes have had a cultural as well as an economic result. Like some villages in Torbalı, many villages that were separated from Tire in 1947 and connected to Torbalı were also built by Sultan II. They were farms belonging to Abdülhamit. The Sultan had mosques and primary schools built in these villages. Although most of the school buildings have not survived, all of the mosques are open for religious activities. This cultural heritage has also become a part of Torbalı.

In the first years of the Republic, the center of Torbalı district also grew slowly. However, the center of the district was Tepeköy. Torbalı village, on the other hand, remained outside the municipality borders for a long time and was included in the borders only in the mid-1930s. Thus, the number of neighborhoods in the center increased to three. The number of neighborhoods in the second half of the 1960s was four.

Since the population of some villages in Torbalı since the 1960s exceeded 2000 people, municipalities were established in these villages in accordance with the law and the municipal boundaries were divided into neighborhoods. This transformation, which took place in Pancar in the 1960s and in Yazıbaşı in the 1970s, increased in the 1990s. Town municipalities were established in Çaybaşı, Subaşı and Ayrancılar in 1990 and in Karakuyu in 1993. Thus, in 1993, the number of towns in Torbalı became six and the number of villages 34.

The last village to leave Torbalı was Doğancılar, which was connected to Buca in 2003. After this date, the borders of Torbalı with its neighboring districts did not change. However, Torbalı district center, which witnessed a rapid population increase with the immigrations it received, grew rapidly and many new neighborhoods were established in the district center.

When evaluated in general, it is seen that the administrative border and status changes in Torbalı before 2004 depend on local developments. The changes that took place after 2004 were generally in the form of adapting the legislative changes across the country to Torbalı.

Since 2004, successive and radical changes have been made in the local government legislation in Turkey. Torbalı was also affected by these changes. In this context, in 2004 Torbalı was included within the borders of İzmir Metropolitan Municipality. With another legal regulation, when the town municipalities were closed as of 2009, the towns and their neighborhoods were included in the boundaries of Torbalı Municipality. At this stage, since some neighborhood names overlapped, it became necessary to make a name change. Then, with another law that came into force in 2014, the villages were transformed into neighborhoods and included within the municipal

boundaries. When the disadvantages of this emerged, new legal regulations were made in 2020-2021. Accordingly, some villages in Torbalı were also given the status of "rural neighborhood", which has just entered the legislation.

The local history studies that will be conducted without considering the boundary changes that Torbalı has undergone in the last 160 years may lead researchers to wrong conclusions. Because, depending on the border changes, the area and population covered by Torbalı have changed. This makes the interpretation of statistical data difficult. For example, when the population statistics are examined, it is seen that the population of Torbalı increased by 153% between 1923-27 and decreased by 25.5% between 1927-35. This extraordinary fluctuation in statistical data is not due to demographic factors, but to changes in district boundaries. Agricultural statistics, on the other hand, do not yield significant results. Although the size of the area covered by the district is a factor in this regard, it is difficult to comment on the fact that the planting area changes from year to year and the production yield does not depend only on the area planted. However, it is certain that the boundary changes are decisive on these statistics.